

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav speciálněpedagogických studií

MILOSLAVA RYŠAVÁ

II. ročník – kombinované navazující magisterské studium

Obor: Speciální pedagogika andragogika

**Realizace a profesní poradenství v systému
odborného učiliště a praktické školy**

Diplomová práce

vedoucí práce: Ing. Ladislav Hochman

OLOMOUC 2009

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci 31. 3. 2009

.....

Děkuji Ing. Ladislavu Hochmanovi za odborné vedení diplomové práce, poskytování rad a materiálových podkladů k práci.

Obsah

Úvod	6
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1 Mentální retardace	9
1.1 Vymezení pojmu mentální retardace a mentální postižení	9
1.2 Klasifikace mentální retardace	10
1.3 Psychické zvláštnosti jedinců s mentálním postižením	14
1.4 Kvalita života osob s mentálním postižením	17
2 Edukace osob s mentálním postižením	19
2.1 Vztah společnosti k osobám s mentálním postižením	19
2.2 Legislativní zakotvení práv osob s mentálním postižením	20
2.3 Edukace osob s mentálním postižením v současném školském systému	21
2.4 Profesní příprava mládeže s mentálním postižením	24
3 Poradenství	28
3.1 Historie poradenství	29
3.2 Profesní poradenství	31
3.3 Legislativa zaměstnávání osob s mentálním postižením	33
3.4 Úloha úřadu práce při zaměstnávání osob s mentálním postižením	35
3.4.1 Poradenské služby pro volbu povolání a zaměstnání na úřadech práce	36
3.5 Současný stav zaměstnanosti a trh práce	38
II. PRAKTICKÁ ČÁST	40
4 Vlastní průzkum	41
4.1 Cíle	41
4.2 Hypotézy	41
4.3 Charakteristika zkoumaného souboru	42
4.4 Stručná charakteristika jednotlivých učebních oborů	43

4.5	Vyhodnocení dotazníků určeného studentům odborných učilišť a praktických škol – I. soubor respondentů	48
4.6	Vyhodnocení dotazníků výchovných poradců – II. soubor respondentů.....	56
4.7	Ověření hypotéz	65
4.8	Závěr průzkumu	66
5	Závěr	68
	Seznam použité literatury	69
	Seznam příloh	70
	Přílohy	

Úvod

Od dětství se člověk připravuje na svoje budoucí povolání. Ne každý se stane tím, čím chtěl být. Výběr povolání je ovlivněn mnoha faktory – vlastnostmi osobnosti, zdravotním stavem člověka, sociálním prostředím. Je snaha, aby všichni lidé někde pracovali, je to normální, že si člověk vydělává na živobytí. Práce není pouze zdrojem finančních prostředků, ale také místem sociálních kontaktů, místem uspokojování základních psychických potřeb člověka. V naší společnosti však žijí i lidé, kteří nejsou schopni si práci sami obstarat ani ji bez podpory vykonávat. Mezi ně patří i lidé s mentálním postižením.

Volba povolání není jednorázový akt, ale celoživotní proces, který obsahuje řadu rozhodování týkajících se jak sféry povolání, tak sféry vzdělávání. Nesprávná volba povolání je téměř zárukou, že v budoucnu se absolvent ocitne v evidenci úřadu práce jako nezaměstnaný.

Úspěšné absolvování učebního oboru je však pouze jedním z mnoha faktorů spolupůsobících na schopnost jedince zařadit se do pracovního procesu. Velké obtíže způsobuje absolventům např. nedostatek vhodných pracovních míst.

Aby se mladí lidé po absolvování školy nestali samozřejmými automatickými čekateli v pořadníku úřadu práce, je třeba s nimi již v době studia systematicky pracovat, správně se motivovat, zaujmout, vysvětlovat, poskytnout jim dostatek informací o možném budoucím uplatnění, využít všech možností, aby si dobře zvolili své příští zařazení a předejít tak nesprávné volbě, která může ovlivnit celý jejich příští život.

Cílem této práce byla realizace a profesní poradenství v systému odborného učiliště a praktické školy.

V teoretické části diplomové práce jsem se zabývala v první kapitole mentální retardací, její charakteristikou, klasifikací, psychickými zvláštnostmi, kvalitou života osob s mentálním postižením.

Ve druhé kapitole se zaměřuji na edukaci osob s mentálním postižením ve školském systému, profesní přípravu, legislativním zakotvením a vztahu společnosti k osobám s mentálním postižením.

Ve třetí kapitole se věnuji poradenství jako pojmu, v obrazu historie, poradenské služby pro funkce vzdělávacího systému i pro funkci trhu práce a jejich vzájemného propojení, otázku legislativy.

V empirické části popisují realizaci a profesní poradenství v systému odborných učilišť a praktických škol, tzn. obory s „E“ a „C“ typem ve Zlínském kraji.

V závěru se věnují vyhodnocení podkladů zjištěných z dotazníkového šetření uskutečňovaného mezi žáky závěrečných ročníků jednotlivých oborů v odborných učilištích Zlínského kraje.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Mentální retardace

1.1 Vymezení pojmu mentální retardace a mentální postižení

Mentální retardaci lze definovat jako vývojovou duševní poruchu se sníženou inteligencí projevující se především snížením kognitivních, řečových, pohybových a sociálních schopností s prenatální i postnatální etiologií (Valenta, M., Müller, O., 2003).

Vyjdeme-li z latinského překladu, kdy mens, 2.p.mentis rovná se mysl a retardare je zaostávat, opožďovat, pak můžeme termín mentální retardace přeložit jako zaostalost nebo opožďenost mysli. Tento termín byl zaveden ve třicátých letech 20. století Americkou společností pro mentální deficienci a postupně nahradil do té doby používané termíny. Význam přesného vymezení tohoto termínu spočívá v přesné klasifikaci podstatných znaků stavu a ke stanovení odpovídající speciálněpedagogické léčby (Krejčířová, O., 1998).

Termín mentální postižení je pak širší pojem, tzv. střešní, používaný v pedagogické dokumentaci. Orientačně označuje všechny jedince s IQ pod 85 (tj. jedince v pásmu současně chápané mentální retardace s pásmem dříve používaného pojmu slaboduchost) (Vašek a kol., 1994).

V odborné literatuře se vyskytovalo v období let 1952 – 1989 více než dvacet různých označení tohoto stavu dle Baja (In Bajo, Vašek 1994), např. duševně postižení, duševně úchylní, děti se sníženou rozumovou schopností, mentálně opožďení, mentálně defektní atd.

V roce 1959 se v Miláně konala konference Světové zdravotnické organizace (WHO), na které došlo k terminologickému sjednocení a stanovení definice pojmu mentální retardace.

Terminologická nejednotnost má příčiny i v různé etiologii tohoto postižení.

U nás nejznámější a nejvíce citovaná je definice mentální retardace od Dolejšího, která se snaží o syntézu všech hledisek. „ *Mentální retardace je vývojová porucha integrace psychických funkcí různé hierarchie s variabilní ohraničeností a celkovou subnormální inteligencí, závislá na některých z těchto činitelů: na nedostatečích genetických vloh, na porušeném stavu anatomicko-fyziologické struktury a funkce mozku a jeho zrání, na nedostatečném nasycování základních psychických potřeb dítěte vlivem deprivace sensorické, emoční a kulturní, na deficitním učení, na zvláštnostech vývoje motivace, zejména negativních zkušenostech jedince po opakovaných stavech frustrace i stresu, na typologických zvláštnostech vývoje osobnosti*“ (Dolejší, M., 1973).

Ve většině definicí mentální retardace jsou uváděny výrazně snížené intelektové schopnosti s deficitem sociální přizpůsobivosti „*Nejčastěji je mentální retardace definována jako neschopnost*

dosáhnout odpovídajícího stupně intelektového vývoje (méně než 70 % normy), přestože byl takový jedinec přijatelným způsobem výchovně stimulován.“ (Vágnerová, M.,1999,s.146).

V roce 1977 byla uvedena poprvé definice mentální retardace v Terminologickém speciálně pedagogickém slovníku vydaném UNESCO v tomto znění: *Pod heslem mentální retardace se rozumí celkové snížení intelektuálních schopností osobnosti postiženého, které vzniká v průběhu vývoje a je obvykle provázeno nižší schopností orientovat se v životě.*

1.2 Klasifikace mentální retardace

V současnosti se používá dělení podle desáté decenální revize WHO (MKN- 10) z r. 1992 s platností od 1. 1. 1993. Protože mentální retardace patří do oboru psychiatrie, má jako první označení písmeno F.

Stupeň mentální retardace se měří standardizovanými testy inteligence a je dán orientačně výškou inteligenčního kvocientu. Tyto testy mohou být nahrazeny škálami, určujícími stupeň sociální adaptace v určitém prostředí. Toto škálování však určí jen přibližný stupeň mentální retardace.

Intelektuální schopnosti se mohou měnit v čase a prostředí, stejně jako schopnost sociální přizpůsobivosti. Mohou se zlepšovat cvičením nebo naopak zhoršovat v nepodnětném prostředí. Stanovený stupeň mentální retardace tedy odpovídá aktuálnímu stavu duševních funkcí.

Mimo stupeň postižení určuje kód MKN-10 i případný výskyt poruch chování, kdy se přidá další číslice za tečkou s číslicí vyjadřující stupeň postižení:

- 0 - žádné nebo minimálně postižené chování
- 1 - výrazně postižené chování vyžadující intervenci.

Stupně mentální retardace dle MKN-10

F70	Lehká mentální retardace	IQ 69 – 50
F71	Středně těžká mentální retardace	IQ 49 - 35
F72	Těžká mentální retardace	IQ 35 - 20
F73	Hluboká mentální retardace	IQ do 19
F78	Jiná mentální retardace (mentální retardaci nelze přesně určit pro přidružená smyslová a tělesná postižení, poruchy chování a artismus).	

F79 Nespecifikovaná mentální retardace (mentální retardace je přítomná, ale jedince nelze pro nedostatek znaků přesně zařadit).

Každý člověk s mentálním postižením je osobnost s charakteristickými rysy, jedinečná a neopakovatelná lidská bytost. Přesto se však u většiny z nich projevují typické znaky, závislé na stupni mentální retardace.

Lehká mentální retardace (F70,IQ 50 – 69)

Na vzniku lehké mentální retardace, někdy také zvané „familiární“, se podílejí jednak genetické vlivy, jednak nepříznivé zevní vlivy, kam patří především sociokulturní deprivací, nedostatek stimulace, ekonomické nebo fyzické strádání.

Etiologie je většinou neorganická, u většiny případů se uvažuje o spodní variantě distribuce inteligence v populaci.

Psychomotorický vývoj je zpomalen, ale výrazněji se toto zaostávání projevuje až okolo třetího roku věku. Nápadnější problémy se začínají vyskytovat mezi třetím a šestým rokem. Hlavní problémy se pak projevují v prvních letech povinné školní docházky.

Jemná a hrubá motorika jsou mírně opožděné, objevují se poruchy pohybové koordinace, během dospívání a dospělosti může dosáhnout normy.

Učení omezuje celkově snížená kapacita kognitivních schopností a získávání vědomostí a dovedností vyžaduje delší dobu než je běžné u intaktní populace.

Pozornost je povrchní a krátkodobá, nestálá nebo ulpívavá.

Myšlení je jednoduché, konkrétní, stereotypní, nesamostatné a nepřesné. Projevuje se neschopnost dosáhnout přiměřené úrovně rozvoje logického myšlení.

Paměť je mechanická s individuálně různou kapacitou.

Řeč může být postižená ve všech oblastech – ve vývoji, ve slovní zásobě, v gramatice, v porozumění řeči, ve výslovnosti. Vývoj řeči je opožděný, málo nebo téměř vůbec se ve slovníku nevyskytují abstraktní pojmy. V řeči je nápadný výskyt agramatismů, artikulace je neobratná, často se vyskytuje dyslalie. U dětí dochází k zafixování řečových stereotypů, kterých však ve stresových situacích nedokáží použít.

Vzdělání získávají děti v základní škole praktické nebo základní škole speciální a mohou absolvovat i vyučení v odborném učilišti nebo být zacvičeni v jednoduchých manuálních činnostech v praktické škole.

Po emocionální stránce jsou jedinci s lehkou mentální retardací citově nezralí, mají nízkou sebekontrolu a jsou značně sugestibilní. Velký význam pro socializaci jedinců s lehkou mentální retardací má výchovné působení a rodinné prostředí. Na jejich kvalitě do velké míry záleží na tom, jak úspěšné bude zvládnutí všech problémů vyplývajících z existence mentálního postižení jedince. Patří sem např. schopnost samostatně řešit problémy plynoucí z běžného života, schopnost získat a udržet si odpovídající zaměstnání, schopnost zajistit a udržet si bydlení apod.

Výskyt psychických onemocnění je u této skupiny osob stejný jako v běžné populaci.

Lehká mentální retardace se vyskytuje u 2,6% běžné populace a 80% (4/5) z celkového počtu mentálně retardovaných.

Středně těžká mentální retardace (F71,IQ 35-49)

Etiologie středně těžké mentální retardace je již většinou organická, může být také dědičná na základě chromozomálních aberací nebo vrozených poruch metabolismu.

Psychomotorický vývoj je výrazně opožděn již od raného dětství. Ve věku šesti až sedmi let se pohybuje na úrovni tříletého dítěte.

Jemná a hrubá motorika je narušená, její vývoj je značně zpomalený. I u dospělých osob přetrvává celková neobratnost, neschopnost správné koordinace pohybů a jemných motorických úkonů. Z toho plyne i velké omezení a samostatnosti, kde je někdy nutný dohled po celý život.

Schopnost učení je omezená na mechanické učení, které trvá dlouhou dobu.

Myšlení je stereotypní, nepřesné a rigidní, ulpívajících na nepodstatných, ale nápadných detailech.

Paměť je mechanická, krátkodobá.

Vývoj řeči je omezený, řeč je jednoduchá, agramatická, slovník obsahově chudý, dyslalie přetrvává až do dospělosti. Řeč je velmi jednoduchá, někdy může zůstat i na nonverbální úrovni komunikace s tím, že jedinec rozumí jednoduchým verbálními instrukcím.

Po emocionální stránce jsou tyto jedinci labilní a nevyrovnaní, charakteristický je pro ně negativismus, výbušnost, dráždivost a infantilismus. Jejich reakce jsou často afektivní a nepřiměřené.

Vzdělávání probíhá v základní škole speciální, kde děti získávají základní vědomosti a dovednosti. Někteří jsou schopni osvojit si základy trivia. Hlavní důraz se však klade na zdokonalování sebeobsluhy a na vykonávání jednoduchých praktických úkonů. To je úkolem výuky v praktické škole, která navazuje na základní školu speciální. Zaměstnání je pak možné většinou v sociálně terapeutických dílnách a na chráněných pracovištích. Tito jedinci také selhávají v řešení náročnějších životních situací, proto je někdy nutné omezit jejich způsobilost k právním úkonům nebo je této způsobilosti úplně zbavit.

Častý je u této skupiny výskyt epilepsie, neurologických, tělesných a jiných duševních poruch.

Středně těžká mentální retardace se vyskytuje asi u 0,4% intaktní populace, v populaci mentálně retardovaných je to asi 12%.

Těžká mentální retardace (F72,IQ 20-34)

Etiologie těžké mentální retardace je negenetická (poškození zárodečných buněk embrya, poškození plodu a novorozence) a genetická.

Psychomotorický vývoj je výrazně opožděn. Toto opoždění je patrné již v předškolním věku. Dále je u této skupiny osob častý výskyt motorických poruch, které se prokazují poškození nebo vadný vývoj CNS.

Možnosti sebeobsluhy jsou značně sníženy. Dlouhodobým nácvikem sice může dojít k osvojení základních hygienických návyků, někteří jedinci však nejsou schopni udržet tělesnou čistotu ani v dospělosti. Problémy mají také s přijímáním potravy.

Tito jedinci mají také značně omezené psychické procesy, nápadná je koncentrace pozornosti. Komunikační schopnosti jsou velmi málo rozvinuté.

Řeč je jednoslovná, často je omezená pouze na jednotlivé skřeky. Může také stagnovat na předřečové úrovni.

Po emocionální stránce jsou tito jedinci labilní, nestálí. Charakteristická je pro ně impulsivnost a nestálost nálad. Jsou schopni rozpoznat blízké osoby, potřebují celoživotní péči druhých osob. Při soustavné výchovné péči jsou schopni naučit se některé jednoduché úkony. Jejich možnosti vzdělávání jsou velmi omezené.

Těžká mentální retardace je často doprovázena poruchami chování. Jedná se zejména o piky, sebepoškozování a agrese.

Těžká mentální retardace se vyskytuje asi u 0,3% intaktní populace, z celkového počtu osob s mentální retardací je to asi 7%.

Hluboká mentální retardace (F73,IQ do 19)

Hluboká mentální retardace má většinou organickou etiologii. Je zde těžké motorické postižení, nápadné jsou stereotypní automatické pohyby. Jedinci jsou většinou imobilní nebo velmi výrazně pohybově omezení. Častá je kombinace se senzoryckým postižením a s neurologickými poruchami.

Možnost sebeobsluhy neexistuje, jsou inkontinentní a zcela odkázáni na péči druhých osob. Komunikace funguje na neverbální úrovni, maximálně lze dosáhnout porozumění jednoduchým požadavkům. Osoby s hlubokou mentální retardací nepoznávají své okolí, možnosti jejich výchovy jsou velmi omezené.

Hluboká mentální retardace se často vyskytuje v kombinaci s poruchami artistického spektra, zejména s atypickým autismem.

Tvoří asi 0,2 % intaktní populace, z celkového počtu osob s mentální retardací je to asi 1 %.

1.3 Psychické zvláštnosti jedinců s mentálním postižením

Celkovou úroveň člověka je nutno považovat za výsledek interakce vrozených dispozic, vlivu prostředí a výchovy. Tyto faktory se uplatňují u každého jedince nestejně a mají různou závažnost. Vzájemné působení všech činitelů ovlivňuje rozvoj každého jedince a probíhá od narození po celý život.

Přirozené rozumové schopnosti se formují od narození. Na rozvíjení intelektu má vliv získávání zkušeností, vědomostí, intelektuálních dovedností a návyků a jejich prohlubování cvikem. Soubor rozumových schopností se projevuje kvalitou vnímání, představ a myšlení, logikou usuzování a tvořivostí. Rozumové schopnosti jsou úzce spojeny s citovou oblastí, volnými vlastnostmi a všemi dalšími složkami osobnosti.

Vývoj osobnosti je značně závislý na sociálním prostředí, jeho vnímání dítětem a sociální interakci dítěte s ostatními osobami, které je obklopují (Dolejší, 1978).

Současná psychologie mentální retardace vychází ze stále rozvíjejícího poznání specifických zvláštností psychiky mentálně retardovaných, která v sobě skrývá řadu neodhalených možností v oblasti specifických vloh, kreativity, intuice a empatie. Zvláštnosti psychiky sice různě omezují kognitivní procesy mentálně retardovaných, ale umožňují jim žít bohatým emocionálním životem, jen málo se lišícím od života nepostižených jedinců. Každý jedinec s mentální retardací je svébytnou bytostí s vlastními lidskými potřebami a problémy, vývojovými potencialitami, které je třeba podporovat a rozvíjet (Švarcová, 2000).

Zvláštnosti se projevují v jednotlivých stránkách jejich osobnosti. Týkají se poznávacích procesů, emocionální a volní oblasti, ovlivňují adaptabilitu a chování jedince a projevují se i ve zvláštnostech motoriky

Výraznými zvláštnostmi **vnímání** jedinců s mentální retardací jsou povrchnost, zpomalené tempo a zúžený rozsah vnímání. Jedinci se spokojují s povrchním vnímáním a poznáváním předmětů, nesnaží se hledat jejich detaily a vlastnosti. Zúžený rozsah vnímání jim ztěžuje orientaci v prostoru a v neobvyklých situacích. Důležitou úlohu v psychickém vývoji má sluchové vnímání, které souvisí s rozvojem řeči a má také vliv na vnímání času a prostoru. Diferenciační podmíněné spoje v oblasti sluchového analyzátoru se utvářejí pomalu a vedou k opožděnému vývoji řeči. To způsobuje opoždění psychického vývoje.

Řeč osob s mentální retardací bývá postižena jak formálně, tak z obsahového hlediska. Jejich řečový projev bývá nápadný méně přesnou výslovností. To je dáno nedostatky v motorické koordinaci mluvidel nebo zhoršenou sluchovou diferenciací, která jim neposkytuje potřebnou zpětnou vazbu. Je pro ně obtížnější porozumět i běžnému verbálnímu sdělení, protože mají omezenější slovní zásobu a větší potíže v pochopení celkového kontextu. Typickým znakem aktivního řečového projevu mentálně retardovaných je jazyková necitlivost, která se projevuje četnými agramatismy. Nápadná jednoduchost vyjádření znamená preferenci velmi krátkých vět a jednoznačných konkrétních pojmů. Výběr pojmů a stabilních slovních spojení je opět značně stereotypní (Vágnerová, 2004).

Myšlení je zobecněné a slovem zprostředkované poznávání společnosti. Myšlení dětí s mentální retardací se utváří v podmínkách neplnohodnotného smyslového poznávání, nedostatečného rozvoje řeči a omezené praktické činnosti. Myšlení je chudé a neproduktivní. Základním nedostatkem myšlení je slabá schopnost zobecňování, jedinci si špatně osvojují pravidla a obecné pojmy (Pipeková, 2006).

Švarcová (2000) uvádí, že pro myšlení dětí s mentální retardací jsou charakteristické i jiné zvláštnosti myšlení. Patří k nim nesoustavnost myšlení, která se projevuje výkyvy pozornosti a rychlou unavitelností. Slabá řídicí úloha myšlení se projevuje neschopností užití již osvojených rozumových operací v případě potřeby. Nekritičnost myšlení spočívá v neschopnosti srovnávat své myšlenky a činy s požadavky objektivní reality.

Paměť je základem psychického vývoje dítěte. Děti s mentální retardací si osvojují všechno nové velmi pomalu a po mnoha opakováních. Rychle zapomínají osvojené a nedovedou včas využít získaných vědomostí a dovedností v praxi (Rubinštejnová, 1973).

Odlišnosti se objevují také v oblasti **vůle**. Děti s mentální retardací vykazují nedostatek iniciativy a nejsou schopny jednání v souvislosti se vzdálenějšími cíly (Pipeková, 2006).

Celkové **emoční prožívání** může být v závislosti na etiologii mentální retardace změněno. Obvykle jde o zvýšenou dráždivost, větší pohotovost k afektivním reakcím nebo mrzuté náladě. Neschopnost regulovat vlastní emoční prožívání zvyšuje pohotovost reagovat méně přiměřeně vyvolávajícím podnětům. Mentálně retardovaní preferují stereotypnější, jednodušší a jednoznačnější stimulaci, přičemž důležitým aspektem stimulace je její srozumitelnost.

Potřeba učení může být u mentálně retardovaných slabší a může být ovlivněna větší závislostí na zprostředkující aktivitě jiných lidí.

Potřeba citové jistoty a bezpečí bývá u mentálně retardovaných velmi silná. Citová jistota je daná především vztahem s blízkým člověkem nebo stabilitou prostředí, protože může sloužit jako zdroj rovnováhy.

Potřeba seberealizace je ovlivněna mírou mentální retardace a z toho vyplývajícího způsobu sebepojetí. Sebehodnocení bývá pouze mechanickou akceptací názoru autority dospělé osoby, na níž jsou závislí.

Potřeba životní perspektivy a její uspokojování jsou závislé na schopnosti mentálně postiženého chápat alespoň základním způsobem pojem času, diferencovat minulost, přítomnost a budoucnost.

Neuspokojení jakékoli jejich potřeby lze považovat za zátěžovou situaci, na niž reagují různými obrannými mechanismy. Ty bývají mnohem jednodušší, stereotypní a jejich volba závisí na celkové mentální úrovni i typu temperamentu jedince nebo na etiologii postižení (Vágnerová, 2004).

1.4 Kvalita života osob s mentálním postižením

Lidé s mentálním postižením překonávají během svého života mnoho překážek, které pramení z jejich handicapu a se kterými se musí nějakým způsobem vyrovnat. Cílem sociální politiky států by mělo být vytváření takové společnosti, která by byla jako celek přístupná všem. Její členové by měli respektovat normy jednání a chování a akceptovat a přijímat mezi sebe osoby nějakým způsobem odlišné. Cílem je rovnost, participace, vzájemnost a komunikace

V oblasti péče o osoby s mentálním postižením, rozvoje osobnosti a utváření kvality života mentálně postižených jsou klíčovými slovy normalizace a integrace. Normalizace znamená umožnit žít „normálně“ jak jen je to možné ve vztahu k handicapu určité osoby. Integraci lze nazvat soužití postižených a nepostižených. Integrace se týká vlastní osobnosti postiženého a jeho okolí. Míra integrace je podmiňována mírou samostatnosti a nezávislosti postiženého jedince a závisí na postoji každého z nás (Pipeková, 2006).

Pro začlenění člověka s mentální retardací do společnosti hraje významnou roli mnoho dalších činitelů, jako jsou emocionalita a úroveň rozvinutosti volných vlastností. Velký význam pro integraci lidí s mentálním postižením má úroveň jejich adaptačních schopností, ale i některé jejich povahové vlastnosti, postoje a schopnosti navazovat vztahy s ostatními lidmi (Švarcová, 2000).

Vadurová, Mühlpachr (2005) uvádí definici života Světové zdravotnické organizace. Ta považuje kvalitu života jako jedincovu percepci jeho pozice v životě v kontextu své kultury a hodnotového systému a ve vztahu k jeho cílům, očekáváním, normám a obavám. Jde o široký koncept, multifaktoriálně ovlivněný jedincovým fyzickým zdravím, psychickým stavem, osobním vyznáním, sociálními vztahy a vztahem ke klíčovému oblastem jeho životního prostředí.

Kvalitou života se zabývají různé vědní disciplíny. Jsou to především psychologie, sociologie, ekologie, medicína. Sociologové sledují kvalitu života u různých sociálních skupin a srovnávají ji v rámci určité populace i mezikulturně a hledají faktory, které ji nejvíce determinují. Psychologové se zaměřují především na subjektivní pohodu jednotlivců a pokouší se ji pomocí různých metod měřit.

Ve zdravotnictví se z hlediska kvality života hodnotí poskytovaná péče a jednotlivé zdravotnické programy.

Obecně je kvalita života chápána jako důsledek interakce mnoha různých faktorů. Jsou to sociální, zdravotní, ekonomické a environmentální podmínky, které interagují, ovlivňují lidský rozvoj na úrovni jednotlivců i celých společností.

V rámci všech přístupů má koncept dvě dimenze a to objektivní a subjektivní. Subjektivní kvalita života se týká lidské emocionality a všeobecné spokojenosti se životem. Objektivní kvalita života znamená splnění požadavků týkajících se sociálních a materiálních podmínek života, sociálního statusu a fyzického zdraví (Payne, 2005).

Dle Jesenského (1995) kvalitu života představuje mnoho činitelů, které umožňují osobám se zdravotní postižením žít ve společnosti. Jesenský dělí tyto činitele na vnitřní a vnější.

Mezi vnitřní činitele řadí somatické a psychické vybavení a všechny aspekty, které ovlivňují rozvoj osobnosti osob s postižením.

Vnější činitele představují podmínky jejich existence. Jedná se o životní prostředí, společensko-kulturní, výchovně-vzdělávací, pracovní, ekonomické, materiálně-technické a přírodní podmínky.

Křivoláký (2001) uvádí: *“Zdraví je celkový (tělesný, psychický, sociální a duchovní) stav člověka, který mu umožňuje dosahovat optimální kvality života a není překážkou obdobného snažení druhých lidí.”* Dále definuje kvalitu života s ohledem na spokojenost daného člověka s dosahováním cílů určujících směřování jeho života.

Koncepce kvality života je složená zpravidla z pěti oblastí: fyzického, materiálního, sociálního, citového blaha, rozvoje a aktivity. Podstatou kvality života osob s mentálním postižením je „zplnomocnění“ těchto osob, získání určitých kompetencí, být aktivní, kreativní, činit určitá rozhodnutí, milovat druhé, mít přátele, mít společenskou úlohu a cíl.

Kvalita života je i otázkou lidských práv osob s mentálním postižením. Práva osob s mentálním postižením jsou zakotvena v mnoha mezinárodních dokumentech, deklaracích a legislativě jednotlivých zemí, včetně České republiky (Pipeková, 2006).

2 Edukace osob s mentálním postižením

2.1 Vztah společnosti k osobám s mentálním postižením

Každá společnost si vytváří vlastní filosofii a systém intervencí v oblasti zabezpečení životních potřeb svých členů. Budují se na historickém dědictví a národních tradicích společnosti, na jeho aktuálním hospodářském a politickém uspořádání, životních zkušenostech, potřebách a morální vyspělosti jeho členů.

V problematice zabezpečování životních podmínek osob s mentální retardací a uspokojováním jejich potřeb zaznamenala historie tři charakteristické období – represivní, charitativní a humanitní. Od přímé likvidace postiženého jedince v období represivním, s příchodem křesťanství s hlásáním lásky k bližnímu v období charitativním, se dostáváme do období humanitní péče, která se dále dělí dle Mühlpachra (2001) na stadium:

- renesančního humanismu – k postiženým se hledal lidský poměr,
- rehabilitační – pro společnost se jevílo jako výhodnější raději postiženým najít možnost pracovního uplatnění, než je zdarma žít,
- socializační – v duchu humanismu má být postižený člověk prostřednictvím rehabilitace uschopňován k práci a ke společenskému životu,
- prevenční – bude dominovat snaha předcházet vzniku abnormalit.

Pohled na vývoj postojů společnosti se odráží na počátku 20. století v uplatňování lidských práv osob s mentální retardací. V roce 1924 byla přijata deklarace práv dítěte, která vytvořila základ všem dalším deklaracím o právech dítěte (1959).

V šedesátých letech vzniká organizace rodin dětí s mentální retardací – Evropská liga společnosti mentálně handicapovaných. Ta si kladla za cíl zvýšit zájmy mentálně handicapovaných bez ohledu na národnost, rasu nebo přesvědčení. Dne 20. prosince 1971 byla Deklarace práv mentálně postižených osob jednohlasně přijata Valným shromážděním Spojených národů.

Teprve v roce 1989 byla přijata Deklarace práv dítěte z roku 1959 – článek 23 uvádí, že mentálně nebo fyzicky handicapované dítě má prožít plný život v podmínkách zajišťujících důstojnost, podporujících sebedůvěru a usnadňujících aktivní zapojení dítěte do společnosti.

V současné době stále více sílí celosvětové integrační hnutí, jehož cílem je maximálně možné společenské zapojení mentálně postižených do běžného fungování společnosti. Příkladem jsou

severské země, které vytyčily koncepci tzv. normalizaci – podle této koncepce má být život lidí s mentálním postižením co nejpodobnější běžnému životu.

Podle prvního oddílu švédského zákona *mentální retardace není nutně trvalým postižením provázejícím život individua a člověk s tímto postižením může zvládnout život ve společnosti bez pokračující péče a specializovaných služeb* (Švédský zákon, 1969).

Osoby s mentálním postižením mají podle tohoto zákona právo na:

- 1) Normální denní rytmus s pravidelným spánkem a s pravidelnou a dostačující stravou.
- 2) Normální běh života se zajištěním školní docházky, bydlení a podmínek k rekreaci.
- 3) Normální rytmus života, kam patří prázdniny a rodinný život.
- 4) Příležitost prožít normální etapy života. Děti by měly žít v teplé, laskavé atmosféře bohaté na smyslové podněty a ve vyváženém prostředí. Mládež by měla žít ve světě pro ni strukturovaném a získávat významné sociální zkušenosti i mimo školu. Mentálně retardovaná mládež by nikdy neměla žít v těsném prostředí sama s mentálně retardovaným dospělým, protože její zkušenosti by měly být získávány prostřednictvím interakce a běžným sociálním prostředím. Při přerůstání adolescence v dospělost by měla být mládež spojena s významnými změnami v prostředí, měla by být omezována tímž prostředím rok co rok.
- 5) Respektování přání a služeb mentálně retardovaných, jejich braní v úvahu.
- 6) Život v bisexuálním světě.
- 7) Využívání výhod normálního ekonomického standardu – dětské přídavky, osobní důchod, starobní důchod, minimální mzda.
- 8) Život v zařízeních, která mají stejný standard jako zařízení využívaná ostatní společností (Krejčířová, O. 2004).

2.2 Legislativní zakotvení práv osob s mentálním postižením

- Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948
- Pakt o občanských a politických právech z roku 1971
- Deklarace práv mentálně postižených osob z roku 1971
- Deklarace práv osob s postižením z roku 1975
- Listina základních lidských práv a svobod z roku 1991
- Úmluva o právech dítěte (přijata 1989, ratifikovaná FS 1990).

Další důležité akty a doporučení vládních a nevládních organizací, zabývajících se ochranou práv osob s postižením.

Mezi tyto organizace patří Mezinárodní organizace práce, Světová zdravotnická organizace, Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu – UNESCO, Rada Evropy, Mezinárodní společnost pro rehabilitaci handicapovaných. Vydaly tyto dokumenty a doporučení:

- Deklarace práv osob se sníženou pracovní schopností, přijata 1975
- Charta pro osmdesátá léta, přijata 1980
- Evropská konvence o prevenci týrání a nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání, přijata 1987
- Standardní pravidla pro vyrovnání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením, schváleno Valným shromážděním OSN 28. 10. 1993.

2.3 Edukace osob s mentálním postižením v současném školském systému

Všechny osoby bez rozdílu a bez ohledu na stupeň zdravotního postižení nebo sociálního znevýhodnění mají stejný přístup ke vzdělání. Podle zákona č. 561/2004 Sb. O předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělání (školský zákon) je vzdělávání založeno na zásadách:

„rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodů rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnost, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana, zohledňování vzdělávacích potřeb jednotlivce, bezplatného základního a středního vzdělání státních občanů České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ve školách, které zřizuje stát, kraj, obec nebo svazek obcí, možnosti každého vzdělávat se po dobu celého života při vědomí spoluodpovědnosti za své vzdělání“ (§2, odst.1).

Osoby s mentálním postižením jsou podle tohoto zákona považovány za osoby se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich vzdělání je upraveno v § 16 uvedeného zákona.

V odstavcích 2,3,4 § 16 školského zákona jsou blíže vymezeny pojmy zdravotní postižení, zdravotní znevýhodnění nebo sociální znevýhodnění:

1. **zdravotní postižení** je pro účely tohoto zákona mentální, tělesné, zrakové nebo sluchové o postižení, vady řeči, souběžné postižení více vadami, artismem a vývojové poruchy učení nebo chování
2. **zdravotním znevýhodněním** je pro účely tohoto zákona zdravotní oslabení, dlouhodobá nemoc nebo lehčí zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování, které vyžadují zohlednění při vzdělávání.
3. **sociálním znevýhodněním** je pro účely tohoto zákona:
 - a) rodinné prostředí s nízkým sociálně-kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy
 - b) nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova
 - c) postavení azylanta a účastníka řízení o udělení azylu na území České republiky podle zvláštního právního předpisu

Děti, žáci a studenti mají podle tohoto zákona zaručené:

právo na vzdělání, jehož obsah, formy a metody odpovídají jejich vzdělávacím potřebám a možnostem, na vytvoření nezbytných podmínek, které toto vzdělávání umožní, a na poradenskou pomoc školy a školského poradenského zařízení, právo bezplatně užívat při vzdělání speciální učebnice a speciální didaktické a kompenzační učební pomůcky poskytované školou a také – v případě potřeby – vzdělávat se pomocí nebo prostřednictvím znakové řeči, s použitím Braillova hmatového písma nebo prostřednictvím náhradních způsobů dorozumívání, právo žáků s těžkým mentálním postižením, žáků s více vadami a žáků s autismem vzdělávat se v základní škole speciální, nejsou-li vzdělávány jinak (§ 16, odst. 6-8).

Dále je stanoveno, za jakých podmínek lze zřídit v rámci školy jednotlivé třídy, oddělení nebo studijní skupiny se speciálními vzdělávacími programy, kdy a za jakých podmínek může ředitel školy zřídit funkci asistenta pedagoga. V § 18 jsou určeny podmínky nutné pro vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu.

Předškolní vzdělávání

Probíhá v mateřské škole, podporuje rozvoj osobnosti dítěte předškolního věku, podílí se na jeho zdravém citovém, rozumovém a tělesném rozvoji a na osvojení základních pravidel chování, základních životních hodnot a mezilidských vztahů, vytváří základní předpoklady pro pokračování ve vzdělávání, napomáhá vyrovnávat nerovnoměrnosti vývoje dětí před vstupem

do základního vzdělávání, poskytuje speciální pedagogickou péči dětem se speciálními vzdělávacími potřebami (§ 33).

Povinná školní docházka

Povinnou školní docházku plní žák v základní škole. Do edukačního systému žáků s mentálním postižením patří základní škola praktická, základní škola speciální a speciální třídy při základních a základních praktických školách.

Základní škola praktická je určena především pro žáky s lehkým stupněm mentálního postižení nebo pro žáky, jejichž rozumové schopnosti se pohybují v hraničním pásmu nebo pásmu lehkého podprůměru a nedovolují jim absolvování běžné základní školy.

Výuka na základní škole praktické je po stránce organizační stejná jako na běžné základní škole. Ve výuce se postupuje podle Vzdělávacího programu zvláštní školy.

Od vzdělávacího programu běžní školy se odlišuje absencí výuky cizích jazyků, zařazením řečové výchovy a doplňovací hodinou, kterou lze využít k posílení hodinové dotace kteréhokoliv předmětu. Předměty se také liší v hodinové dotaci. Některé ji mají na rozdíl od běžné školy sníženou, jiné naopak posílenou (pracovní vyučování). Také jsou redukovány učební osnovy jednotlivých předmětů.

Při výuce se využívá speciálně pedagogických prostředků a individuálního přístupu k žákům.

Základní škola speciální je určena pro žáky se středně těžkým stupněm mentálního postižení. Výuka probíhá podle Vzdělávacího programu pomocné školy a přípravného stupně pomocné školy.

Je zaměřena na výuku trivie (čtení, psaní, počty), věcné učení a výchovy – pracovní, tělesná, výtvarná, hudební, smyslová a řečová. K základní škole speciální může být přiřazen ještě tzv. přípravný stupeň, který je určen pro žáky s těžším stupněm mentálního postižení a je přípravou pro absolvování základní školy speciální. Hodnocení se provádí slovní formou.

Cílem je získání takové úrovně vědomostí, dovedností a návyků, která umožní zapojení absolventů do běžného společenského života v co nejvyšší možné míře.

Rehabilitační třídy jsou zřizovány při některých základních školách speciálních a jsou určeny pro děti s tak závažným stupněm mentálního nebo kombinovaného postižení, pro které nejsou schopné získat vzdělání na základní škole praktické nebo základní škole speciální.

Výuka v těchto třídách probíhá podle Rehabilitačního vzdělávacího programu pomocné školy. Je zaměřena na maximálně možný rozvoj psychomotorických funkcí, komunikačních dovedností, sebeobsluhy a soběstačnosti. Pro každého žáka je vypracován individuální vzdělávací plán. Ve třídě vyučují dva pedagogové, které může doplňovat pedagogický asistent.

Speciální třídy při základní škole a základní škole praktické umožňují splnit povinnou školní docházku tam, kde je špatná dostupnost základních škol praktických nebo základních škol speciálních. Jsou zřizovány ředitelem příslušné základní školy.

Legislativní zakotvení vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

- Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělání (školský zákon)
- Vyhláška č. 14/2005 Sb. o předškolním vzdělávání
- Vyhláška č. 48/2005 Sb. o základním vzdělání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky
- Vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních
- Vyhláška č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných

2.4 Profesní příprava mládeže s mentálním postižením

U absolventů základní školy praktické a základní školy speciální by se mělo v jejich dalším vzdělávání zohledňovat potřeba po seberealizaci v pracovních činnostech podle jejich možností, schopností a zájmového zaměření. Měli by získat uspokojení a osobní sebevědomí, pramenící z pocitu užitečnosti pro ostatní lidi. To by mělo usnadnit jejich společenskou integraci do běžného života ve společnosti a pozitivně se promítnout v kvalitě jejich osobního života (Švarcová, I. 1996).

Absolventi základní školy praktické mohou pokračovat ve své profesní přípravě na jakékoliv střední škole, odborném učilišti nebo praktické škole.

Absolventi základní školy speciální mohou pokračovat ve studiu na praktické škole. Podmínkou přijetí na střední školu je splnění povinné školní docházky (§59 Zákon č.561/2004 Sb.). Předpokladem přijetí uchazeče ke vzdělávání ve střední škole je rovněž splnění podmínek zdravotní způsobilosti pro daný obor vzdělávání.

Odborné učiliště

Odborné učiliště (OU) navazuje v teoretické části vzdělávání na Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání upravený pro žáky s mentálním postižením, jehož učivo prohlubuje a doplňuje.

Těžiště edukace spočívá v přípravě studentů na profesní uplatnění. Odborné učiliště poskytuje odbornou přípravu v učebních oborech s upravenými učebními plány, výběr učebních oborů je poměrně široký.

Do odborných učilišť jsou přijímáni úspěšní absolventi devátého ročníku základní školy praktické. Délka studia je dva nebo tři roky, odborná příprava v oborech s upravenými učebními plány je ukončena závěrečnou zkouškou a vydáním vysvědčení nebo závěrečnou zkouškou s výučním listem.

Praktická škola dvouletá

Praktická škola dvouletá je určena žákům se speciálními vzdělávacími potřebami plynoucími ze snížené úrovně rozumových schopností, případně žákům s více vadami, kteří ukončili povinnou školní docházku v základní škole praktické, základní škole speciální, v nižším než devátém ročníku základní školy a v odůvodněných případech v devátém ročníku základní školy.

Studium trvá dva roky a forma studia je denní. Na základě absolvování dvou let si osvojuje znalosti a manuální dovednosti potřebné k výkonu jednoduchých činností a získává tak perspektivní možnost uplatnění se v různých oblastech praktického života.

Očekávané výstupy u absolventa praktické školy s dvouletou přípravou:

- osvojil si poznatky obsažené ve vzdělávacím programu
- rozvinul komunikační dovednosti, dokázal se v rámci svých možností srozumitelně vyjadřovat ústní i písemnou formou, rozuměl smyslu sdělení, uměl vést dialog, naslouchat druhým adekvátně reagovat na jejich sdělení

- plnil stanovené povinnosti, dodržoval vymezená pravidla, byl schopen spolupráce, respektoval práci druhých i vlastní
- rozvíjel své osobnostní kvality, vědomě dodržoval morální zásady, orientoval se v základních mravních hodnotách, respektoval základní pravidla společenského chování, kultivovaně vystupoval na veřejnosti i v soukromí.
- rozpoznal nevhodné a rizikové chování, uvědomil si jeho možné důsledky
- chápal význam dodržování zdravého životního stylu, vážil si svého zdraví i zdraví druhých, dovedl se podílet na ochraně životního prostředí
- byl seznámen s podstatou fungování demokratické a občanské společnosti, se základními právy a povinnostmi zákonů a porušování lidských práv
- osvojil si základní pracovní dovednosti, návyky a pracovní postupy potřebné v každodenním životě i v budoucí profesi, chápal význam práce v životě člověka, znal zásady bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a hygieny práce, chápal závažnost rozhodování o své budoucí životní a profesní orientaci
- byl motivován k rozšiřování a prohlubování svých vědomostí a dovedností

Absolventi praktické školy dvouleté se mohou v rámci svých možností a individuálních schopností uplatnit přiměřeným výkonem při pomocných pracích ve zdravotnictví, v sociální péči a službách, ve výrobních podnicích, v zemědělství, případně v chráněných pracovištích.

Praktická škola jednoletá

Praktická škola jednoletá trvá jeden rok a forma studia je denní. Tento vzdělávací program mohou absolvovat žáci s těžkým stupněm mentálního postižení, žáci s postižením více vadami a poruchami autistického spektra, kteří ukončili vzdělání na úrovni základní školy speciální, případně základní školy praktické.

V rámci výuky dle tohoto vzdělávacího programu kladou učitelé především důraz na osvojení manuálních dovedností využitelných v profesním i osobním životě. Snaží se vést studenty k získání kladného vztahu k práci. Za předpokladu respektování individuálních zvláštností a schopností žáků se pedagogové zaměřují na rozvoj komunikačních dovedností, výchovu ke zdravému životnímu stylu, což vede k dosažení maximální možné míry samostatnosti žáka.

Hlavním cílem je však co možná nejvyšší míra integrace jedinců s mentálním postižením.

Očekávané výstupy u absolventa praktické školy s jednoletou přípravou:

- osvojil si poznatky ve vzdělávacím programu
- rozvinul si své komunikační dovednosti, dokázal se v rámci svých možností vyjadřovat ústní i písemnou formou, rozuměl smyslu sdělení i pokynů, odpovídajícím způsobem na ně reagoval, dokázal požádat o radu a řídit se jí
- plnil stanovené povinnosti, dodržoval vymezená pravidla, byl schopen spolupráce, vážil si práce vlastní i druhých
- rozvinul své osobní kvality, dodržoval základní pravidla společenského chování, vystupoval slušně na veřejnosti, rozpoznal nevhodné a rizikové chování, uvědomoval si jeho možné důsledky
- chápal význam dodržování zdravého životního stylu, vážil si svého zdraví, dovedl se podílet na ochraně životního prostředí
- byl seznámen s podstatou fungování demokratické společnosti, se základními právy a povinnostmi každého občana, byl si vědom důsledků nedodržování zákonů a porušování lidských práv
- osvojil si základní dovednosti, návyky a pracovní postupy potřebné v každodenním životě i v budoucí profesi, chápal význam práce v životě člověka

Absolventi praktické školy s jednoletou přípravou se mohou v rámci svých možností a individuálních schopností uplatnit přiměřeným výkonem v chráněných pracovištích a při pomocných pracích v různých profesních oblastech.

Praktická škola je ukončena závěrečnou zkouškou, absolventi obdrží vysvědčení o závěrečné zkoušce.

3 Poradenství

Poradenství pro volbu povolání a zaměstnání je proces, ve kterém je klientům poskytována podpora a pomoc při uvědomění si své studijní a profesní orientace, ale i při výběru odpovídající profese a vzdělávací cesty k této profesi. Jde o rozhodování, které zásadním způsobem ovlivňuje celý život, vnitřní uspokojení, ale i materiální zázemí. Při identifikaci správné volby jde obvykle o celý komplex rozhodovacích kroků, které spolu určitým způsobem souvisejí, různě na sebe navazují, a vytvářejí tak vzdělávací a profesní dráhu příslušného jedince.

Hlavním cílem poradenství pro volbu povolání je pomoci klientovi při jeho konkrétním rozhodování. Poradenství pro volbu povolání poskytuje informační a poradenské služby nezbytné k profesní orientaci žáků, studentů a absolventů škol podle jejich zájmů. V případě poradenství pro volbu povolání je cílem také podání dostatku konkrétních informací potřebných k rozhodování klienta, případně navržení vhodných alternativ řešení, přičemž by jich mělo být vždy více než jedna. Jelikož často přicházejí žáci s nereálnými představami o svém profesním působení, je cílem poradenství také přivést je k reálnému vidění problému volby povolání, ke spojení jejich skutečných možností a schopností s možnostmi poradenství.

Cílem poradenství je tedy také i snaha poradce orientovat klienta k samostatnému, aktivnímu a tvůrčímu vyrovnání se s danou problémovou situací. Vede jej k tomu, aby on sám s poskytnutím poradenské pomoci hledal účinné řešení svých problémů a učinil samostatné, konečné rozhodnutí. Jedná se vlastně o pomoc poradce k svépomoci klienta.

Poradenství je proces, který má svá pravidla. Disponuje metodami a prostředky, které napomáhají klientovi, aby se s problémy, pomáhá mu v rozhodování a při hledání optimálního řešení. Subjekt, který poskytuje radu a formuluje návrhy řešení, je označován jako poradce, subjekt, jemuž je rada a pomoc určena, je označován jako klient.

Poradenské služby jsou otevřené všem občanům bez rozdílu věku, pohlaví, vzdělání apod., jejich využití je ze strany klienta zcela dobrovolné. Poradenství je možno členit na specifické a nespecifické.

Specifické poradenství se týká např. právních, sociálních, zdravotních problémů, ale také klinicko-psychologických případů, pracovníků se změnou pracovní schopností, invalidů, seniorů apod.

Nespecifické poradenství lze charakterizovat jako poradenství, které se týká osob, které objektivně potřebují obecné pomoci nebo porady.

3.1 Historie poradenství

Profesní poradenství je spojeno s ranými stádii existence lidské společnosti. S tím, jak rostla obtížnost a složitost činností a výrobních postupů, rostla i složitost přípravy na vykonávání jednotlivých druhů prací. Zpočátku se prakticky uskutečňovala v rámci rodin, kde se synové v procesu rodinné pracovní výchovy zaměřovali a připravovali na činnosti, které vykonávali jejich otcové, a dcery pro úkoly, jež vykonávaly jejich matky. Tento způsob přípravy přetrvával dlouho do středověku.

S rozvojem řemeslné výroby bylo třeba stále větších pracovních odborností. Bohatší řemeslníci přijímali do učení vhodné mladé chlapce – učně. Otevřela se větší možnost výběru z jednotlivých druhů práce. V orientaci na jednotlivá povolání měla stále největší vliv rodina.

Příprava k povolání (počátky našeho učňovského školství) probíhala v rámci cechů, které ji zabezpečovaly většinou individuální formou. Obsah přípravy učedníků a tovaryšů nebýval vymezen a určoval ho mistr. Zavedení povinné školní docházky v roce 1774 přispělo k doplnění vzdělávání učňů v tzv. nedělních neboli opakovacích školách. Zrušení cechovního zřízení a vydání živnostenského řádu v roce 1859 se odrazilo i v koncepci přípravy učňů. Začal se zavádět smluvní vztah, čili učební poměr. K vymezení obsahu přípravy učňů však zatím nedošlo a dále přetrvávala individuální forma přípravy.

V 70. letech 19. století se již setkáváme se vznikem první soustavy učňovského školství. Byla tvořena pokračovacími živnostenskými školami a nižšími odbornými školami. Profesionální výchova učňů probíhala většinou spojením teoretické přípravy v učňovských školách a praktické přípravy u učebního mistra.

Za období vzniku profesionální orientace mládeže můžeme považovat závěr 19. století. Při rychlém rozvoji kapitalistického výrobního způsobu vyvstala potřeba nových profesí a velkého množství kvalifikovaných lidí. Na přelomu 19. a 20. století požadavek velkého množství pracovníků rozličných profesí, vyžadujících dlouhodobou, všeobecně i odborně zaměřenou přípravu, zapříčiňovala přehodnocení cílů i obsahu školní výuky. Problém orientace mládeže na povolání se stal neobyčejně aktuálním.

První specializovaná poradna pro volbu povolání vznikla na popud profesora sociologie Franka Garsonce v roce 1908 v Bostonu, který se snažil zvědečtit poradenskou činnost při volbě povolání a racionalizovat vstup mladistvých do pracovního procesu.

První česká poradna pro volbu povolání vznikla 15. 11. 1919 při českém odboru Zemské rady živnostenské v Brně, kterou pomáhal budovat psycholog a pedagog Otakar Chlup. Při poradně byla také vybudována zprostředkovatelna učňovských míst.

V roce 1920 bylo v Praze založeno Ústředí poraden pro volbu povolání a v roce 1921 se připojilo k nově založenému Psychotechnickému ústavu Masarykovy akademie práce. Nejvýznamnější publikací z dvacátých let je sborník „Správná volba povolání“ (autorů Lancové, Říhy, Stejskala, Šerackého). Lancová, generální sekretářka Odboru pro zřizování poraden pro volbu povolání Psychotechnického ústavu, věnovala velkou pozornost také výběru samotných poradců. Požadovala, aby měli pozitivní vztah k práci, kterou mají vykonávat, odpovídající povahu, příslušné schopnosti, vzdělání a životní zkušenosti a odborný výcvik pro řešení poradenských úkolů. Tyto požadavky jsou neustále aktuální.

Na rozšíření profesního poradenství měl velké zásluhy psycholog a pedagog Vilém Chmelař, který sám vedl poradnu a pomáhal vybudovat dalších 70 poraden. Při své práci se opíral hlavně o učitele, kteří byli pro úlohu poradců pečlivě vybíráni.

V roce 1940 byl založen v Praze Ústav lidské práce, který se vedle poradenství pro volbu povolání zabýval studiem učňovského výcviku, psychologií a fyziologií práce. Druhá světová válka zastavila rozvoj profesního poradenství.

Po roce 1948 se podle nového školského zákona zabývaly poradenstvím pro volbu povolání pouze školy a ty preferovaly ekonomicko náborové momenty a administrativně organizační metody práce. Byl podceněn vztah mezi společenskou, ekonomickou a individuální stránkou profesního poradenství. Na mezinárodní konferenci o výchově v Ženevě v roce 1948 vznikaly dva poradenské proudy – jednak poradenská pomoc při volbě povolání, jednak pomoc při výukových a výchovných problémech. Oba proudy se v druhé polovině šedesátých let spojily v systém tzv. výchovného poradenství.

První česká poválečná dětská psychologická poradna byla zřízena v roce 1958 v Brně, která mimo jiné realizovala rozsáhlou práci na úseku výchovy k volbě povolání a byla zde vypracována i metodika ke zjišťování postojů k povolání. V roce 1961 zřídilo ministerstvo školství ústřední komisi pro výchovné poradenství, a byla také vydána směrnice k budování soustavy výchovného poradenství na základních a středních školách.

Na zkvalitnění výměny praktických odborných zkušeností a na získání teoretických poznatků výchovných poradců měl vliv fakt, že r. 1964 začal vycházet časopis *Výchovný poradce*.

V roce 1976 byla vydána Instrukce o soustavě výchovného poradenství v oboru působnosti ministerstva školství ČR (č.j.8172/76-201), která znamenala větší prosazení pedagogů ve výchovném poradenství.

Výchovného poradce a pedagogicko-psychologickou poradnu definoval zákon České národní rady č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, a to v § 34 a 35, v části 2. Výchovný poradce zde byl

pouze obecně definován jako ten, kdo na školách zajišťuje úkoly výchovného poradenství, jehož předpoklady kvalifikace stanovuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vyhláškou.

Vyhláška MŠ ČSR Č. 130/1980 Sb., o výchovném poradenství již vymezovala funkci výchovného poradce poměrně široce, avšak stále velmi všeobecně. Výchovný poradce odpovídal za svoji činnost řediteli školy a metodicky byl řízen příslušnou pedagogicko- psychologickou poradnou. Mezi jeho hlavní úkoly patřila metodická pomoc při profesionální orientaci žáků a vytváření podmínek pro jejich zdravý psychický a sociální vývoj.

Kvalifikační předpoklady pro výchovného poradce byly vymezeny až ve vyhlášce MŠMT ČR Č. 139/1997 Sb., o podmínkách odborné a pedagogické způsobilosti pedagogických pracovníků a o předpokladech kvalifikaci výchovných poradců. Míru pracovní vytíženosti následně upravovalo Nařízení vlády ČR č. 68/1997 Sb., kterým se stanoví míra vyučovací povinnosti učitelů a míra povinnosti výchovné péče ostatních pedagogických pracovníků.

V roce 1990 začala vznikat speciálně pedagogická centra, od roku 1995 střediska výchovné péče. V roce 1994 se Krajská pedagogicko-psychologická poradna Středočeského kraje transformovala do nově vzniklého Institutu pedagogicko- psychologického poradenství (IPPP), který převzal řadu úkolů bývalého Výzkumného ústavu pro mládež a výchovné poradenství v Praze.

V resortu práce a zaměstnanosti se začal v 90. letech utvářet nový systém poradenství pro volbu povolání, který tak zahrnul do dosud tradičních poradenských institucí působících v resortu školství – pedagogicko psychologických poraden a výchovných poradců dalšího nového partnera – Informační a poradenská střediska pro volbu a změnu povolání (IPS) při úřadech práce. Při jejich konstituování byly využívány mimo jiné i zahraniční zkušenosti, zejména z obdobných BIZ center ve Spolkové republice Německo. Významnou roli zde sehrály i průběžné studie vypracované v rámci projektů PHARE (v prosinci 1990 byla v Bruselu podepsána rámcová dohoda o poskytování PHARE pomoci pro Československo).

3.2 Profesní poradenství

Poradenství pro volbu povolání a zaměstnání je proces, ve kterém je žákům poskytována podpora a pomoc při uvědomění si své studijní a profesní orientace, ale i při výběru odpovídající profese a vzdělávací cesty k této profesi. Jde o rozhodnutí, které zásadním způsobem ovlivňuje celý život, vnitřní uspokojení i materiální zázemí. Volba povolání je celoživotní proces, který bere v úvahu řadu vnějších i vnitřních aspektů.

Vnější aspekty jsou dány společenskými, sociálními a kulturními podmínkami, situací na trhu práce a vzdělávacích příležitostech.

Vnitřní aspekty jsou vlastnosti, dovednosti a znalosti daného člověka. Jsou dány jeho kulturním, společenským a sociálním chápáním své role ve společnosti, jeho fyzickým a psychickým vybavením, věkem, ale i regionální situací na trhu práce a jeho ochotu a možnost k mobilitě za určitou nabídkou zaměstnání (NVF a MPSV, 2005).

Poradenské služby v rezortu školství

Tyto služby jsou zabezpečovány školskými poradenskými pracovišti a také přímo na školách. Typy školských poradenských zařízení jsou pedagogicko-psychologická poradna a speciálně pedagogické centrum. Ve školách jsou poradenské služby zajišťovány výchovným poradcem a školním metodikem prevence, popřípadě školním psychologem nebo školním speciálním pedagogem (MŠMT, 2005).

V poslední době je podpora procesu volby povolání na základních školách poskytována prostřednictvím učiva výchova *k volbě povolání* a na středních školách prostřednictvím učiva *úvod do světa práce*. Učivo je zařazováno do učebních plánů společenskovedních předmětů s cílem rozvíjet klíčové dovednosti potřebné pro sebepoznávání, pro práci s informacemi o povoláních a zejména s přípravou žáků a studentů na rozhodování a plánování volby povolání. V nové koncepci rámcových a školních vzdělávacích programů je učivo zařazeno do vzdělávací oblasti Člověk a svět práce.

Poradenské služby na trhu práce

Poradenské služby jsou důležité pro funkci vzdělávacího systému i pro funkci trhu práce a významné je jejich vzájemné propojení. Řídící institucí v systému poradenských služeb v rámci MPSV je pak Správa služeb zaměstnanosti.

Ze zákona o zaměstnanosti vyplývá, že úřady práce mají poskytovat osobám a zaměstnavatelům poradenské, informační a další služby v oblasti zaměstnanosti a volby povolání (NVF a MPSV, 2005).

3.3 Legislativa zaměstnávání osob s mentálním postižením

Podle Listiny práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky, má každý občan právo získávat prostředky na své životní potřeby prací. Právo na práci je běžně chápáno jako právo na zaměstnání a povinnost státu podporovat zaměstnanost a vznik pracovních míst.

Právo na zaměstnání je právo fyzické osoby, která chce a může pracovat a o práci se uchází, na zaměstnání v pracovních právních vztahu, na zprostředkování a na poskytnutí dalších služeb stanovených zákonem o zaměstnanosti.

V zákoně o zaměstnanosti se v souvislosti s uplatňováním práva na zaměstnání fyzickými osobami zdůrazňuje rovné zacházení a zákaz diskriminace.

Při uplatňování práva na zaměstnání je zakázána diskriminace z důvodu pohlaví, sexuální orientace, rasového nebo etnického původu, národnosti, státního občanství, sociálního původu, rodu, jazyka, zdravotního stavu, věku, náboženství nebo víry, majetku, manželského nebo rodinného stavu, atd.

Podmínky pro zaměstnávání lidí znevýhodněných na trhu práce

Zákon o zaměstnanosti specifikuje práva a povinnosti zaměstnavatelů vztahující se k zaměstnávání lidí se zdravotním postižením.

Zaměstnavatel je oprávněn požadovat od úřadu práce:

- informace a poradenství v otázkách spojených se zaměstnáváním osob se zdravotním postižením,
- součinnost při vyhrazování pracovních míst zvláště vhodných pro osoby se zdravotním postižením,
- spolupráci při vytváření vhodných pracovních míst pro osoby se zdravotním postižením,
- spolupráci při řešení individuálního přizpůsobování pracovních míst a spolupráci při vytváření vhodných pracovních míst pro osoby se zdravotním postižením,
- spolupráci při řešení individuálního přizpůsobování pracovních míst a pracovních podmínek pro osoby se zdravotním postižením.

Zaměstnavatel má povinnost:

- hlásit úřadu práce a vést evidenci pracovních míst zvláště vhodných nebo přímo vyhrazených pro osoby se zdravotním postižením,
- rozšiřovat podle svých podmínek možnost zaměstnávání osob se zdravotním postižením individuálním přizpůsobováním pracovních podmínek a vyhražováním pracovních míst pro osoby se zdravotním postižením,
- spolupracovat s úřadem práce při zajišťování pracovní rehabilitace,
- vést evidenci zaměstnanců se zdravotním postižením a pracovních míst vyhrazených pro osoby se zdravotním postižením.

Povinný podíl zaměstnávání osob se zdravotním postižením činí u zaměstnavatele s více než 25 zaměstnanci 4 %. Pokud tento podíl neplní, pak by měl tuto povinnost nahradit odebíráním výrobků od zaměstnavatelů zaměstnávajících více než 50 % zaměstnanců se zdravotním postižením nebo zadáváním zakázek těmto zaměstnavatelům nebo odebíráním výrobků chráněných dílen a odvodem do státního rozpočtu 2,5 násobek průměrné měsíční mzdy za každou takovou osobu.

Tyto možnosti lze navzájem kombinovat. Státní organizační složky státu a zaměstnavatelé zřizování státem však nesmějí plnit povinný podíl odvodem do státního rozpočtu.

Osmero požadavků pro efektivní uplatnění osob zdravotně znevýhodněných na trhu práce

1. Eliminovat omezené možnosti absolventů praktických škol a odborných učilišť na otevřeném trhu práce.
2. Požadavek uceleného systému profesní přípravy osob se zdravotním postižením.
3. Významnost a nezastupitelnost postavení úřadů práce při pomoci osobám se zdravotním postižením při uplatnění na otevřeném trhu práce.
4. Požadavek tvorby chráněných dílen a chráněných pracovišť.
5. Využití metodiky podporovaného zaměstnávání v zaměstnavatelské politice osob se zdravotním postižením.
6. Neustálé hledání jednotlivých možností pracovního uplatnění osob se zdravotním postižením na trhu práce.
7. Analyzovat efektivitu pracovního uplatnění osob znevýhodněných na trhu práce v rámci jednotlivých oblastí.
8. Uvědomovat si terapeutický účinek pracovních činností u osob s handicapem.

3.4 Úloha úřadu práce při zaměstnávání osob s mentálním postižením

Státní správu v oblasti státní politiky zaměstnanosti v České republice vykonává Ministerstvo práce a sociálních věcí, Správa služeb zaměstnanosti Ministerstva práce a sociálních věcí a úřady práce.

Ministerstvo práce a sociálních věcí:

1. Řídí a kontroluje Českou správu sociálního zabezpečení.
2. Zajišťuje úkoly související s dalším rozvojem sociálního zabezpečení a úkoly vyplývající z mezinárodních smluv v sociálním zabezpečení.
3. Posuzuje zdravotní stav a pracovní schopnost občanů pro účely řízení ve věcech důchodového pojištění (Zámečnicková, in Opatřilová, Zámečnicková, 2005).

Správa služeb zaměstnanosti Ministerstva práce a sociálních věcí

Jedná se o ústřední orgán ve sféře zaměstnanosti a trhu práce. Jeho úkolem je:

1. Sledování a vyhodnocování situace v této oblasti a přijímání opatření k ovlivnění nabídky a poptávky na trhu práce.
2. Zpracovávání koncepcí státní politiky zaměstnanosti, správa prostředků na její zabezpečování a rozhodování o využití přidělených prostředků.
3. Metodické a koncepční vedení úřadů práce.

Úřady práce

ÚP jsou územní orgány státní správy v oblasti zaměstnanosti:

1. Sledují a hodnotí stav na trhu práce a zpracovávají koncepci vývoje zaměstnanosti ve svém územním obvodu.
2. Zprostředkovávají zaměstnání uchazečům a zájemcům o zaměstnání.
3. Poskytují těmto osobám a zaměstnavatelům poradenské a informační služby při volbě povolání a zaměstnání a další služby v oblasti zaměstnanosti.
4. Vedou evidenci volných pracovních míst, zájemců a uchazečů o zaměstnání, osob se zdravotním postižením a cizinců (NVF a MPSV, 2005).

3.4.1 Poradenské služby pro volbu povolání a zaměstnání na úřadech práce

Poradenské služby poskytované úřady práce poskytují klientům pomoc s optimálním výběrem profesní dráhy a s přípravou na ni. Přispívají také k uplatnění a postavení jedince na trhu práce. Zabývají se i problematikou související se změnou povolání, problémy souvisejícími se ztrátou a znovuzískáním zaměstnání.

Služby mají interdisciplinární charakter, jsou založeny na poznatcích z oborů psychologie, sociologie, práva, ekonomie a pedagogiky a na znalostech specifických jednotlivých profesí.

Na každém úřadu práce je zřízen útvar poradenství, který zahrnuje:

- úsek speciálního poradenství, který poskytuje poradenství pro dlouhodobě nezaměstnané a obtížně umístitelné osoby
- úsek poradenství pro volbu povolání – Informační a poradenské středisko pro volbu a změnu povolání
- úsek EURES poskytuje poradenství pro práci v zahraničí
- úsek rekvalifikací nabízí vzdělávací programy pro změnu kvalifikace, poradenskou činnost pro výběr vhodného rekvalifikačního kurzu.

Některé poradenské služby jsou poskytovány specifickým skupinám klientů, kterým je při zprostředkování zaměstnání věnována zvýšená péče. Do této skupiny patří také osoby se zdravotním postižením. Do tohoto úseku patří i činnost klubů práce, která vychází ze skupinového poradenství zaměřeného hlavně na nácvik dovedností k efektivnímu vyhledávání zaměstnání a usnadňující návrat do pracovního procesu dlouhodobě nezaměstnaným (NVF a MPSV, 2005).

Informační a poradenská střediska pro volbu povolání při úřadech práce zaměřují poradenskou činnost na tyto oblasti:

- poradenství pro volbu povolání
- poradenství při změně povolání (rekvalifikace)
- poradenství pro mladistvé
- poradenství pro občany se změněnou pracovní schopností
- poradenství pro specifické skupiny
- poradenství specializační (psychologické, sociologické, lékařské).

Informační a poradenská střediska spolupracují s výchovnými poradci škol a učilišť, s pedagogicko-psychologickými poradnami, se speciálně pedagogickými centry, dále také s církevními, charitativními, občanskými a zájmovými sdruženími, se správou sociálního zabezpečení, se zaměstnavateli a asociacemi (Opatřilová, in Opatřilová, Zámečnicková, 2005).

Informační a poradenská střediska poskytují informace týkající se vzdělávací cesty a volby povolání zejména žákům základních a středních škol. Mezi klienty využívající vybavení a odborné služby středisek patří také dospělí, evidovaní uchazeči a zájemci o vzdělání, klienti z řad veřejnosti, kteří řeší otázku dalšího vzdělávání nebo pracovního uplatnění. Ve střediscích jsou klientům k dispozici různé tištěné materiály, počítačové programy a videoklipy jednotlivých profesí. Informační a poradenská střediska pracují s klienty různými formami. Pořádají akce pro širokou veřejnost, spolupřádají prezentační výstavy středních škol a veletrhy vzdělávacích a pracovních příležitostí.

Dalšími formami práce jsou aktivity pro určité skupiny klientů, schůzky s výchovnými poradci, pedagogy, rodiči, dlouhodobě nezaměstnanými nebo se žáky posledních ročníků základních a středních škol a individuální konzultace s klienty (NVF a MPSV, 2005).

Za podpory Evropského společenství byl vytvořen program „Průvodce světem povolání“, kterým byla vybavena informační a poradenská střediska úřadů práce v České republice. Jeho cílem je poskytování poradenství v oblasti volby povolání a vstupu na trh práce.

Program nabízí klientům různé postupy pro volbu povolání, dává informace o každém povolání, představuje hlavní pracovní činnosti na fotografiích, popř. prostřednictvím zvukových dialogů, dává praktické návody jak se ucházet o zaměstnání, sestavit životopis, jak uspět u přijímacího pohovoru, nabízí možnosti příbuzných povolání klientovi, které chce změnit své povolání, pomáhají nezaměstnaným při řešení problémů vyplývajících z jejich situace a také poskytuje rady a informace těm, kteří chtějí soukromě podnikat.

Pro osoby se zdravotním postižením nabízí možnosti povolání, ve kterých se mohou tyto občane uplatnit. Záleží na stupni zdravotního postižení, na možnostech a schopnostech každého jedince a na požadavcích konkrétního zaměstnavatele (www.gwo.cz).

Při zaměstnávání osob se zdravotním postižením uplatňují úřady práce tyto kompetence:

- poskytují příspěvek zaměstnavatelům více než 50% zaměstnanců se zdravotním postižením
- ukládají zaměstnavatelům povinnost obsazovat volná pracovní místa vymezená pro občany se zdravotním postižením pouze těmito občany
- poskytují poradenské, informační a další služby o volbě povolání

- zabezpečují přípravu pro pracovní uplatnění a po jejím absolvování vhodné pracovní uplatnění občanům se zdravotním postižením
- vyžadují od zaměstnavatelů seznamy pracovních míst vhodných pro tyto občany
- zabezpečují pracovní rehabilitaci
- vedou evidenci uchazečů o zaměstnání se zdravotním postižením
- zřizují a spravují výcviková střediska pro občany se zdravotním postižením

Úřad práce vede evidenci osob se zdravotním postižením. Evidence obsahuje kromě identifikačních údajů také údaje o omezeních v možnostech pracovního uplatnění osoby ze zdravotních důvodů, údaje o právním důvodu, na základě kterého byla uznána osobou se zdravotním postižením a údaje o poskytování pracovní rehabilitace.

Pracovní rehabilitace je zabezpečována úřadem práce ve spolupráci s pracovními rehabilitačními středisky nebo jinou formou na základě dohody s úřadem práce. Jedná se o činnost zaměřenou na získání a udržení takového zaměstnání, které je pro zdravotně postiženou osobou vhodné.

Pracovní rehabilitace zahrnuje zejména poradenskou činnost pro volbu povolání, teoretickou a praktickou přípravu (Zámečnicková, in Opatřilová, Zámečnicková, 2005).

3.5 Současný stav zaměstnanosti a trh práce

Česká republika jako jedna z 24 smluvních stran Evropské sociální charty Rady Evropy je podle článku 9 zavázána kromě jiného: „ poskytovat nebo podporovat podle potřeby služby, které pomohou všem osobám, včetně zdravotně postižených, řešit problémy související s volbou povolání a odborným postupem, s náležitým přihlédnutím k jejich osobním schopnostem a možnostem na trhu práce“.

Míra ekonomické vyspělosti společnosti je dána také vývojem nezaměstnanosti. Na trhu práce funguje stejně jako v jiných odvětvích mechanismus nabídky a poptávky. Na straně nabídky je uchazeč o zaměstnání, který nabízí svoji kvalifikaci (tj. vzdělání, znalosti, dovednosti, dosavadní praxi) a na straně poptávky je možný zaměstnavatel, který hledá pracovníka na určité místo. Trh práce prochází vývojem, který je odrazem řady ukazatelů, které vypovídají o stavu tohoto trhu.

Mezi hlavní ukazatele vývoje trhu práce patří:

- celkový vývoj nezaměstnanosti
- vývoj vzdělávací a profesní struktury nezaměstnaných uchazečů o práci
- vývoj struktury nezaměstnaných z hlediska věku, pohlaví, délky evidence apod.
- vývoj oborové struktury nezaměstnaných absolventů škol
- vývoj struktury zaměstnanosti v jednotlivých odvětvích
- vývoj fluktuace absolventů a pracovníků do jiných profesí než původní
- vývoj profesní a vzdělávací struktury nabídky volných pracovních míst.

Mnohem obtížnější než sledování aktuálního stavu a dosavadního vývoje trhu práce je odhalování jeho dalšího vývoje. Průvodním jevem života v tržní společnosti je i výskyt nezaměstnanosti. Právě absolventi a mladí lidé patří ke skupině ohrožené nezaměstnaností. Je znevýhodněna ať již nedostatkem praktických zkušeností nebo malou poptávkou pracovního trhu o určité profese. Samostatnou specifickou skupinu pak tvoří právě zdravotně postižení. Mezi nejzávažnější problémy patří:

- znevýhodňování čerstvých absolventů škol a učilišť bez praktických zkušeností na trhu práce,
- nedostatečná provázanost odborné přípravy na potřeby trhu práce,
- zapojování mladistvých, kteří odešli ze školy před ukončováním školní docházky do společnosti a zaměstnání,
- nezaměstnanost romské mládeže a dalších minoritních skupin.

Možnosti uplatnění osob se zdravotním postižením na trhu práce jsou velkým aktuálním problémem.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 Vlastní průzkum

Vzdělávání osob se zdravotním postižením a jejich pracovní uplatnění je významným rozhodnutím v životě každého člověka. Vzdělání bez následného uplatnění dosaženého vzdělání negativně ovlivňuje kvalitu jejich osobního života a znemožňuje společenskou integraci osob se zdravotním postižením do běžného života společnosti.

4.1 Cíle

Při svém průzkumu jsem se zaměřila jednak na zjištění, zda má profesní poradenství opodstatněný význam na odborných učilištích a praktických školách z pohledu žáka, jednak na zjištění případných námětů pro zkvalitnění práce u výchovných poradců na vyšší uplatnitelnost absolventů těchto škol na trhu práce.

Cíl průzkumu vycházel z řešení těchto problémových otázek:

- Zjistit, jaký je zájem žáků o možnost pracovat v oboru po ukončení školy
- Zjistit, jakou formu spolupráce žáci postrádají
- Zjistit, jaká je reálná možnost pracovat v oboru
- Zjistit, v čem spatřují výchovní poradci zkvalitnění práce profesního poradenství

4.2 Hypotézy

Pro tento průzkum byly stanoveny následující hypotézy:

- H 1: Autorka předpokládá, že žák má zájem a nachází uplatnění v oboru, který vystudoval
- H 2: Autorka předpokládá, že výchovný poradce se zúčastní specializovaných seminářů zaměřených na profesní poradenství
- H 3: Autorka předpokládá, že profesní poradenství zvyšuje uplatnitelnost žáka na trhu práce
- H 4: Autorka předpokládá, že v rámci profesního poradenství spolupracují školy s jinými organizacemi

4.3 Charakteristika zkoumaného souboru

Při prováděném průzkumu se vyprofilovaly dva průzkumové soubory:

- 1. Soubor** tvoří žáci posledních ročníků vybraných odborných učilišť a praktických škol ve Zlínském kraji. Celkový počet respondentů je 202. V nabídce odborných učilišť je 15 učebních oborů s kódem E – cukrář, knihař, kuchař, malíř, obráběč kovů, opravář, pečovatel, pekař, prodavač, šití oděvů, tesař, truhlář, zahradník, zámečnický, zedník (střední vzdělání s výučním listem) a žáci praktické školy dvouleté s oborovým kódem C (ukončeno vysvědčením o závěrečné zkoušce).
- 2. Soubor** tvoří výchovní poradci v počtu osmi respondentů na téže školách, zabývající se profesním poradenstvím.

Výběrový soubor I. tvoří respondenti, kteří navštěvují výše jmenované obory na těchto školách:

Odborné učiliště Kelč

Odborné učiliště a Základní škola praktická Holešov

Odborné učiliště a Praktická škola Zlín – Klečůvka

Střední škola MESIT, o.p.s.

Odborné učiliště a Praktická škola Kroměříž

Střední odborné učiliště Uherský Brod

Střední odborné učiliště Valašské Klobouky

Obr. 1: Mapa odborných učilišť a praktických škol Zlínského kraje

4.4 Stručná charakteristika jednotlivých učebních oborů

29-54-E/003 Cukrářské práce - odborné vzdělávání poskytuje žákům soubor vědomostí, praktických dovedností a návyků nezbytných pro jejich budoucí uplatnění, zejména v profesi cukrář. Odborné vzdělávání se skládá z učiva praktického charakteru, které je obsaženo v předmětu odborný výcvik a učiva teoretického charakteru, obsaženého v předmětech suroviny, technologie, odborné kreslení, zařízení závodu a hospodářské výpočty. Odborná příprava má těžiště v přípravě na výkon prací spojených s cukrářskou výrobou.

34-57-E/001 Knihařské práce - absolvent zvládá základní vlastnosti užívaných materiálů a technologických postupů prací v knihárnách a provozech při zpracování kartonů, lepenek a ušlechtilých papírů ručně. Obsluhu drobného strojového vybavení včetně rozmnožovacích strojů a základní údržby strojního zařízení. Zvládá ruční vazby knihařských výrobků a opravy poškozených vazeb.

62-52-E/001 Kuchařské práce - poskytuje žákům teoretické vědomosti potřebné k úpravě surovin a k výrobě pokrmů, k uchování surovin a k výrobě pokrmů, k uchování surovin a hotových pokrmů bez velkých ztrát biologické hodnoty a znalosti o estetické úpravě pokrmů při expedici. Výroba základních druhů teplých a studených pokrmů, příloh, salátů a nápojů. Úprava pokrmů na talíři, expedice a zásady jednoduché obsluhy. Příprava a ošetření základních druhů surovin určených k výrobě teplých a studených pokrmů.

36-57-E/005 Malířské a natěračské práce - absolvent učebního oboru zvládá přípravu pro běžné druhy nových i starých podkladů pro zhotovení maleb a nátěrů, ovládá základní malířské a natěračské techniky, zná vhodnou nátěrovou hmotu k nanášení, samostatně řeší ladění barev, zhotovuje nátěry, které imitují dřevo, provádí tapetování.

41-55-E/002 Opravářské práce - absolvent v průběhu přípravy získá základní znalosti, dovednosti a návyky z oblasti zemědělské výroby potřebné pro výkon dělnických činností a naučí se provádět technické údržby, seřízení a běžné opravy mechanizačních prostředků používaných v rostlinné a živočišné výrobě. Získá základy obsluhy diagnostických přístrojů a zařízení, základní dovednosti ve strojním obrábění kovů a tepelném zpracování ocelí. Ovládá provádění běžných oprav traktorů i přípojných vozidel. Získá přehled z ekonomiky opravárenské a údržbářské činnosti. V rámci výuky volitelných předmětů se absolvent může naučit řídit motorová vozidla skupiny T a svařovat elektrickým obloukem.

69-55-E/005 Pečovatelské práce - práce ve zdravotnických zařízeních, azylových ústavech a sociální péče. Cílem je příprava žáka pro poskytování základní osobní péče a osobní asistence sociálním klientům a kvalifikovaný výkon pomocných prací v kuchyňských provozech, v úklidových službách, v prádelnách a v dílnách na opravu a šití prádla. Pečovatelské práce probíhají na odděleních a zahrnují celkovou péči o pacienta, jeho lůžko a pokoj. Patří sem donáška stravy, pomoc při chůzi popř. s invalidním vozíkem, základní péče o lůžko, úklid na pokoji, mytí a desinfekce zařízení, práce s elektrickou úklidovou technikou aj.

29-53-E/002 Pekařské práce - po ukončení přípravy v učebním oboru zná absolvent složení a vlastnosti základních druhů surovin a pomocných látek, podmínky jejich skladování a jejich využití v pekařské technologii, základní technologie přípravy těst, náplní i polev pro různé druhy běžných i speciálních pekařských výrobků, jejich tvarování, princip pečení a způsoby uchování hotových pekařských výrobků, s ohledem na jejich trvanlivost. Má přehled o strojích a zařízeních používaných v pekařské výrobě, včetně balících linek, umí hospodárně využívat suroviny a energii, zná základní hygienické předpisy a má osvojeny základní hygienické návyky související zejména s osobní hygienou a sanitací pracovního prostředí.

66-51-E'003 Prodavačské práce - práce v obchodě spojené s přejímkou zboží, skladovou evidencí, doplňování zboží do prodejních regálů, kontrola doby použitelnosti zboží, označování zboží cenovkami, poskytování informací zákazníkům, prezentace výrobků, úklid pracoviště.

31-59-E/001 Šití oděvů - absolventi zvládají ruční a strojové šití, hotovení oděvů průmyslovým a zakázkovým způsobem. Pracují a manipulují s oděvními materiály, ovládají skladování textilií, dalších oděvních materiálů a hotových výrobků. Kompletují výrobky, žehlí, opravují oděvy.

36-64-E/002 Tesařské práce a truhlářské práce - absolvent vyrábí, sestavuje a opraví stavebně truhlářské výrobky, osadí je v objektech a provede úpravy a doplňky na místě montáže. Sestavuje dílce do montážních celků s přezkoušením funkce po montáži a opravou případných vad. Obsluhuje dřevoobráběcí stroje, jejich seřízení a ošetření řezných částí.

33-56-E/001 Truhlářské práce - obor připravuje kvalifikované dělníky pro průmyslovou výrobu nábytku. Absolvent dokáže realizovat výrobu moderními technologickými postupy s aplikací nových materiálů. Své uplatnění nacházejí absolventi i ve stavebně truhlářské, dřevařské i čalounické výrobě.

41-52-E/011 Zahradnické práce - odborné vzdělání je cíleně směřováno pro budoucí profesi zahradník. Odborná příprava má těžiště v přípravě na výkon jednodušších prací spojených se zahradnickou výrobou. V odborném výcviku budou žáci vykonávat práce při množení, výsadbě, ošetřování, hnojení a ochraně rostlin ve školních sklenících i ve volné půdě. Práce spojené se zakládáním a údržbou sadovnických úprav, zhotovování běžných vazačských prací.

23-51-E/005 Zámečnické práce - absolvent učebního oboru pracuje s ručním a strojním obráběním kovů, se základy klempířských a kovářských prací. Dokáže vykonávat montážní práce ve strojírenské výrobě, absolvuje kurz svařování. Vyrábí, montuje a opravuje stavební ocelové konstrukce, zejména okna, dveře, zábradlí, vrata, pracuje i na konstrukcích obvodových a střešních pláštů budov.

36-67-E/001 Zednické práce - absolvent učebního oboru ovládá organizovat svoji práci a je schopný číst jednoduché stavební výkresy. Musí znát vlastnosti běžných stavebních materiálů, jejich správné používání a zpracování. Provádí běžné stavební práce – zdění, omítání, betonáž, osazování výrobků přidružené stavební výroby. Obsluhuje jednoduché stavební stroje a zařízení.

78-62-C/002 Praktická škola dvouletá - cílem přípravy je umožnit žákům rozvíjet vědomosti, dovednosti a návyků pro výkon jednoduchých činností v oblastech praktického života.

Metody průzkumu

Pro svoji práci jsem si zvolila jako metodu výzkumu dotazník. Tato metoda nabízí přesné odpovědi v případě uzavřených otázek, při otevřených otázkách metoda nechává prostor pro vyjádření vlastního názoru. Obsáhne velký počet respondentů, poskytuje dostatečné množství údajů. Tento dotazník v rozsahu 9 otázek žáci vyplňovali v hodinách občanské výchovy. V případě, kdy žák neporozuměl zcela otázce, pomohl s jejím pochopením (interpretací) učitel.

Na první soubor respondentů navazoval druhý soubor výchovných poradců, kteří vyplňovali dotazník s 11 otázkami.

Organizace průzkumu

- Stanovení cíle průzkumu
- Zvolení nejvhodnější metody pro průzkum
- Stanovení průzkumového vzorku společnosti
- Příprava dotazníku
- Distribuce ankety respondentům
- Shromáždění vyplněných dotazníků, provedení upřesňujícího rozhovoru
- Třídění výsledků ankety
- Vyhodnocení výsledků ankety
- Rozbor získaných výsledků a jejich interpretace
- Zjištění, zda bylo dosaženo stanovených cílů

Předvýzkum

K otestování srozumitelnosti a přesnosti položek v dotazníku byl proveden předvýzkum, který měl odhalit případné nedostatky ve formulaci otázek. Předvýzkumu se zúčastnilo 5 respondentů, dva žáci odborného učiliště, dva praktické školy a jeden výchovný poradce. Sebraná data byla zpracována a vyhodnocena aby bylo možno předejít případným potížím při vlastním průzkumu.

Dotazníky vyplněné respondenty v předvýzkumu nebyly zařazeny do vlastního průzkumu.

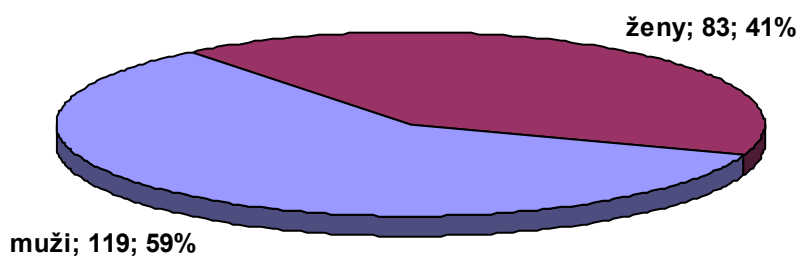
Organizační zabezpečení

Šetření probíhalo formou osobního předání dotazníků vedení příslušné školy – řediteli školy, zástupci, výchovnému poradci.

Dotazování nebyli ovlivňováni žádnými ústními připomínkami, doporučením, radami. Byli pouze informováni o anonymitě dotazníku a požádáni o spolupráci. Vyplněné dotazníky předalo vedení školy autorce průzkumu. Autorka průzkumu prováděla celé šetření sama bez spolupracovníků, osobně navštívila všechny školy a jednala s jejím vedením o možnosti spolupráce při průzkumu.

4.5 Vyhodnocení dotazníků určeného studentům odborných učilišť a praktických škol – I. soubor respondentů

1. Pohlaví

Graf 1

Otázka č. 1: Ve vybraném souboru respondentů je v celkovém počtu 202 zastoupeno 119 mužů (tj. 59 %) a 83 žen (tj. 41 %).

2. Věk

pohlaví	průměr	N	směr. odchylka	Minimum	Maximum
muži	18,19	119	1,076	17	24
ženy	18,48	83	1,501	17	26
celkem	18,31	202	1,272	17	26

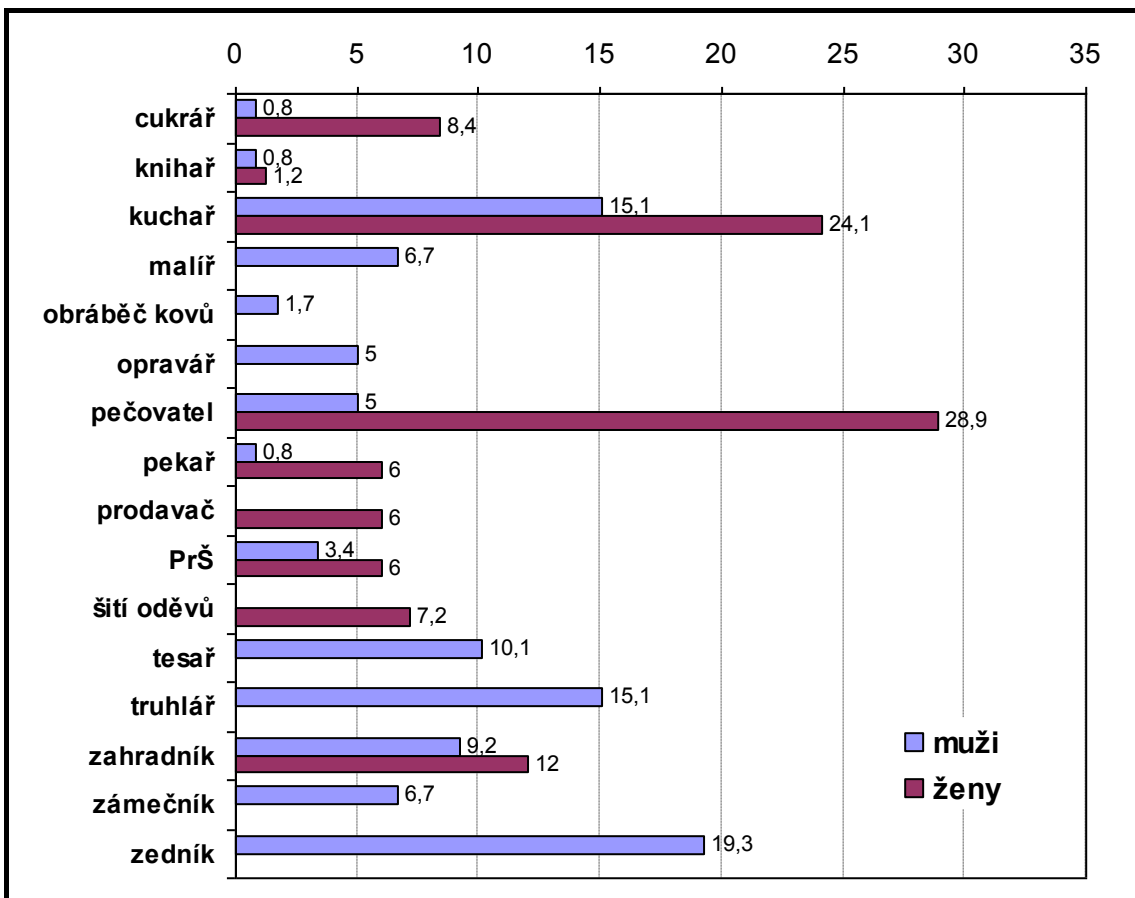
Tabulka 1

Otázka č. 2: Otázka týkající se věku – průměrný věk dotazovaných respondentů (tzn. žákům třetích ročníků odborných učilišť a praktických škol dvouletých) činil u žáků 18 let, u žákyň 19, celkový průměr činil 18 let. Nejmladším žákům i žákyním bylo 17 let, nejstarším žákům 24 a žákyním 26 let.

3. Který obor studuješ?

Otázka č. 3	všichni (202)		muži (119)		ženy (83)	
	n	%	n	n	%	n
cukrář	8	4,0	1	0,8	7	8,4
knihař	2	1,0	1	0,8	1	1,2
kuchař	38	18,8	18	15,1	20	24,1
malíř	8	4,0	8	6,7	0	
obráběč kovů	2	1,0	2	1,7	0	
opravář	6	3,0	6	5,0	0	
pečovatel	30	14,9	6	5,0	24	28,9
pekař	6	3,0	1	0,8	5	6,0
prodavač	5	2,5	0		5	6,0
PrŠ	9	4,5	4	3,4	5	6,0
šití oděvů	6	3,0	0		6	7,2
tesař	12	5,9	12	10,1	0	
truhlář	18	8,9	18	15,1	0	
zahradník	21	10,4	11	9,2	10	12,0
zámečnick	8	4,0	8	6,7	0	
zedník	23	11,4	23	19,3	0	
celkem	202	100	119	100,0	83	100,0

Tabulka 2

Graf 2

Otázka č. 3: Z tabulky a grafu vyplývá, že nejžádanějším „E“ oborem jsou pečovatelské práce, dále následují kuchařské práce a třetí nejžádanější obor tvoří zednické práce.

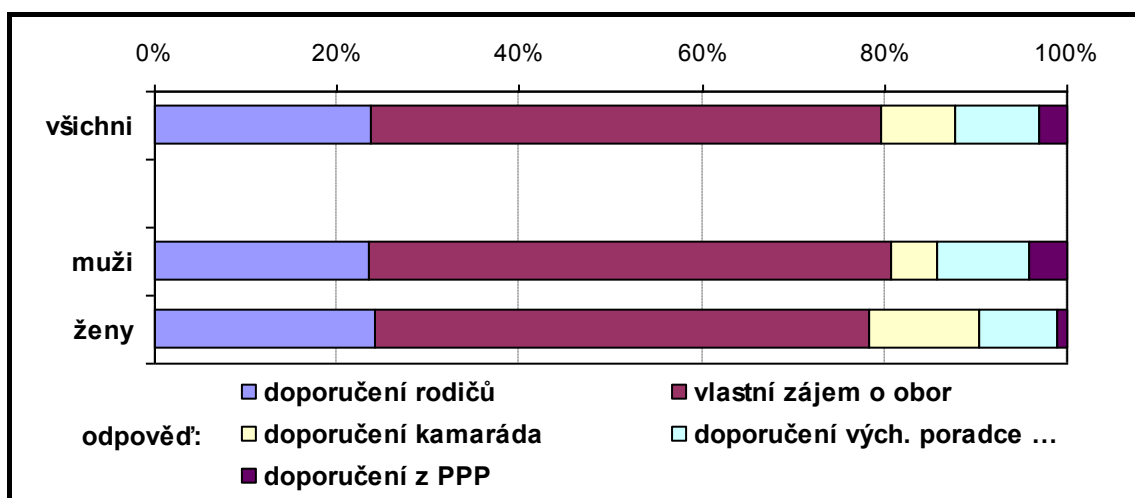
4. Co tě vedlo k výběru zvoleného oboru?

- A doporučení rodičů
- B vlastní zájem o obor
- C doporučení kamaráda
- D doporučení výchovného poradce na předešlé škole
- E doporučení z PPP

Otázka č. 4	všichni (202)		muži (119)		ženy (83)	
	n	%	n	%	n	%
doporučení rodičů	48	23,8	28	23,5	20	24,1
vlastní zájem o obor	113	55,9	68	57,1	45	54,2
doporučení kamaráda	16	7,9	6	5,0	10	12,0
doporučení výchovného poradce ...	19	9,4	12	10,1	7	8,4
doporučení z PPP	6	3,0	5	4,2	1	1,2

Tabulka 3

Relativní četnosti odpovědí na otázku 4

Graf 3

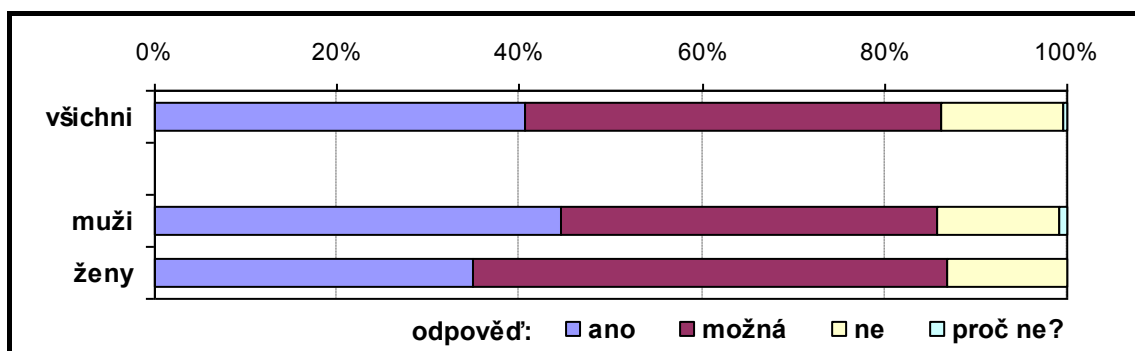
Otázka č. 4: V této otázce mohli respondenti volit z více odpovědí. K výběru zvoleného oboru vedlo podle sesbíraných odpovědí 113 respondentů tj. 56 % vlastní zájem o obor, z toho 68 (57 %) respondentů a 45 (54%) respondentek. Další motivačním faktorem bylo doporučení rodičů a posléze doporučení výchovného poradce.

5. Chceš po absolvování školy pracovat v oboru?

- A ano
- B možná
- C ne
- D proč ne?

Otázka č. 5	všichni (202)		muži (119)		ženy (83)	
	n	%	n	%	n	%
ano	82	40,6	53	44,5	29	34,9
možná	92	45,5	49	41,2	43	51,8
ne	27	13,4	16	13,4	11	13,3
proč ne?	1	0,5	1	,8		

Tabulka 4

Graf 4

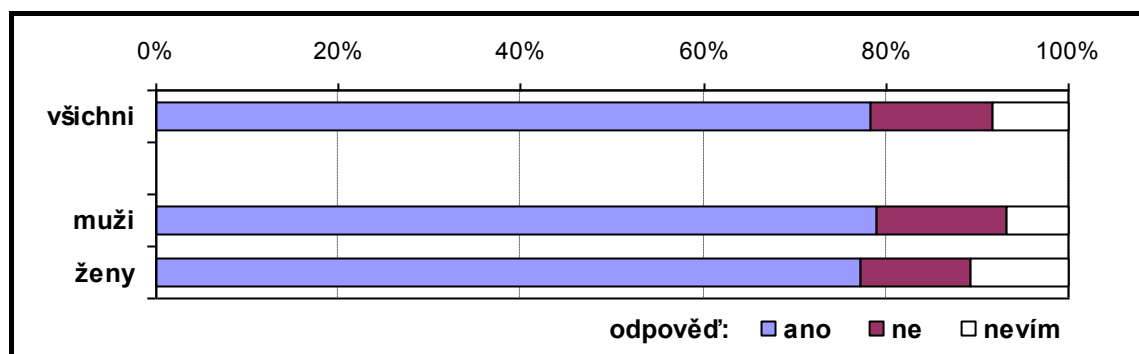
Otázka č. 5: V této otázce většina respondentů 92 (46%) nemělo jasno s odpovědí a volili formu možná budou pracovat v oboru po ukončení školy, kdy jejich nejistota pramení často z nejasných představ o budoucím zapojení na trhu práce. Jasnou odpověď ano dalo 82 (41%) respondentů, kteří mají představu o své budoucnosti, a 27 (13%) respondentů nemá zájem pracovat z různých důvodů ve vyučeném oboru

6. Zúčastnil jsi se někdy návštěvy v podniku (zařízení) svého oboru?

- ano
- ne
- nevím

Otázka č. 6	všichni (202)		muži (119)		ženy (83)	
	n	%	n	%	n	%
ano	158	78,2	94	79,0	64	77,1
ne	27	13,4	17	14,3	10	12,0
nevím	17	8,4	8	6,7	9	10,8

Tabulka 5

Graf 5

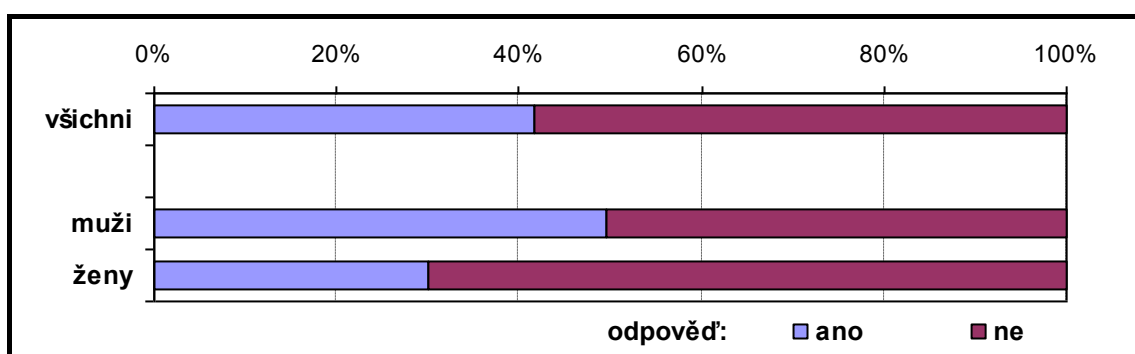
Otázka č. 6: Respondenti v této otázce většinovým souhlasem (78%) odpověděli na návštěvu podniku svého oboru, což může mnohé pozitivně motivovat při pozdějším uplatňování na trhu práce. Značná část vykonává odbornou praxi v zařízeních, kde je mu i často nabídnuto pracovní místo po ukončení učebního oboru např. zednické práce, kuchařské práce atd.

7. Víš, kde budeš pracovat po ukončení studia?

- ano
 ne

Otázka č. 7	všichni (202)		muži (119)		ženy (83)	
	n	%	n	%	n	%
ano	84	41,6	59	49,6	25	30,1
ne	118	58,4	60	50,4	58	69,9

Tabulka 6

Graf 6

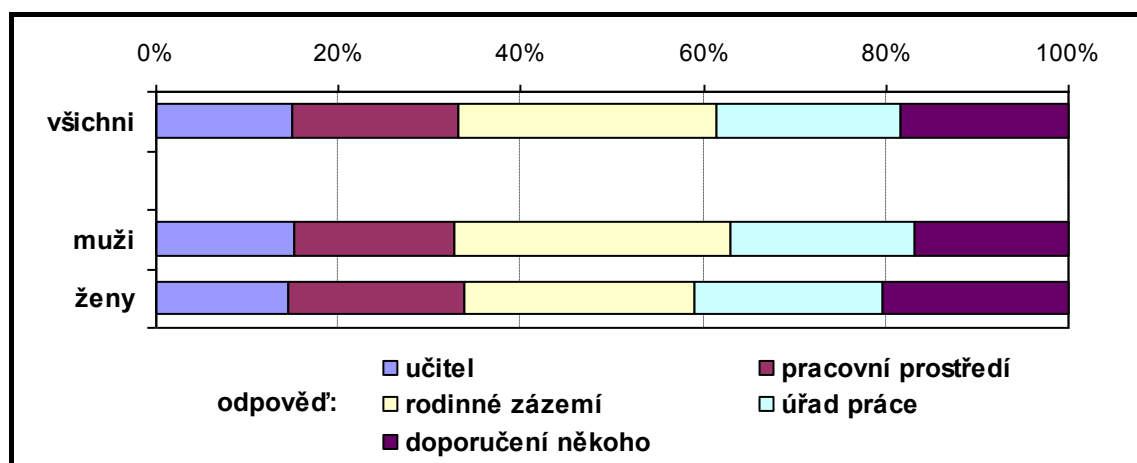
Otázka č. 7: Po ukončení studia většinový počet respondentů odpovědělo zápornou odpovědí, tj. 118 (58 %), ale zajímavé je i druhé číslo, tj. 84 (42 %), které není zase tak malé při představě, dnešní ekonomické krize a vysoké nezaměstnanosti a u nich ještě menší uplatnitelnosti pro svůj častý handicap na trhu práce.

8. Co ti nejvíc pomohlo při výběru pracovního místa?

- učitel
- pracovní prostředí
- rodinné zázemí
- úřad práce
- doporučení někoho

Otázka č. 8	všichni (202)		muži (119)		ženy (83)	
	n	%	n	%	n	%
učitel	30	14,9	18	15,1	12	14,5
pracovní prostředí	37	18,3	21	17,6	16	19,3
rodinné zázemí	57	28,2	36	30,3	21	25,3
úřad práce	41	20,3	24	20,2	17	20,5
doporučení někoho	37	18,3	20	16,8	17	20,5

Tabulka 7

Graf 7

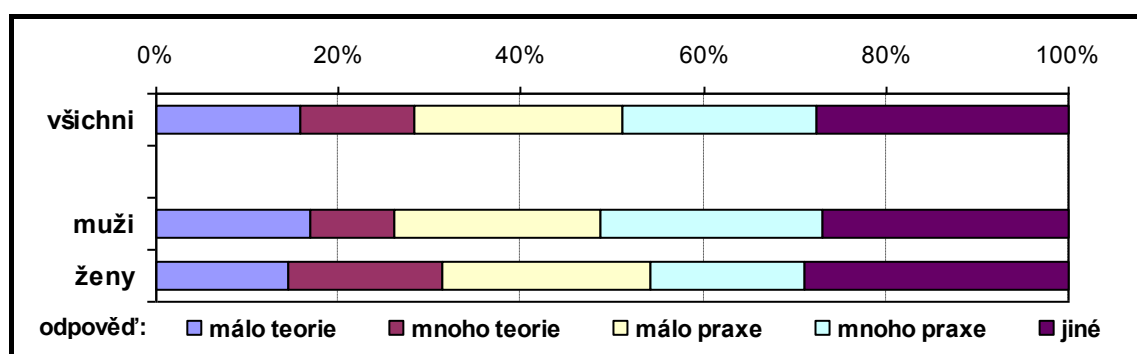
Otázka č. 8: Největší počet respondentů uvedl pomoc při výběru pracovního uplatnění po ukončení školy v rodinném zázemí tj. 57 (28,2 %), posléze úřady práce 41 respondentů (20,3 %). Rozdílný je také pohled z pozice respondentů, kdy po rodinném zázemí se na druhé pozici umístil úřad práce (24), ale u respondentek ještě doporučení jiné osoby (17).

9. Co ti chybělo a co bys rád na výuce změnil?

- málo teorie
- mnoho teorie
- málo praxe
- mnoho praxe
- jiné

Otázka č. 9	všichni (202)		muži (119)		ženy (83)	
	n	%	n	%	n	%
málo teorie	32	15,8	20	16,8	12	14,5
mnoho teorie	25	12,4	11	9,2	14	16,9
málo praxe	46	22,8	27	22,7	19	22,9
mnoho praxe	43	21,3	29	24,4	14	16,9
jiné	56	27,7	32	26,9	24	28,9

Tabulka 8

Graf 8

Otázka č. 9: V této otázce se plně uplatnila anonymita dotazníku, neboť zde se vyjadřovali respondenti otevřeně mimo nabízené formy odpovědí ještě k tíživým problémům na škole - většinou změnu vyučujícího, špatný kolektiv, což tvořilo 56 respondentů (28 %). Dále byla značná část respondentů nespokojena s malým rozsahem praxe. Opět jsou zde viditelné rozdíly u mužů a žen v náhledu na nedostatky.

4.6 Vyhodnocení dotazníků výchovných poradců – II. soubor respondentů

1. Délka pracovní pedagogické činnosti

Otázka č. 1: Nejdélší pedagogická činnost byla mezi respondenty 28 let a nejkratší 9 let.

2. Délka praxe v oblasti profesního poradenství

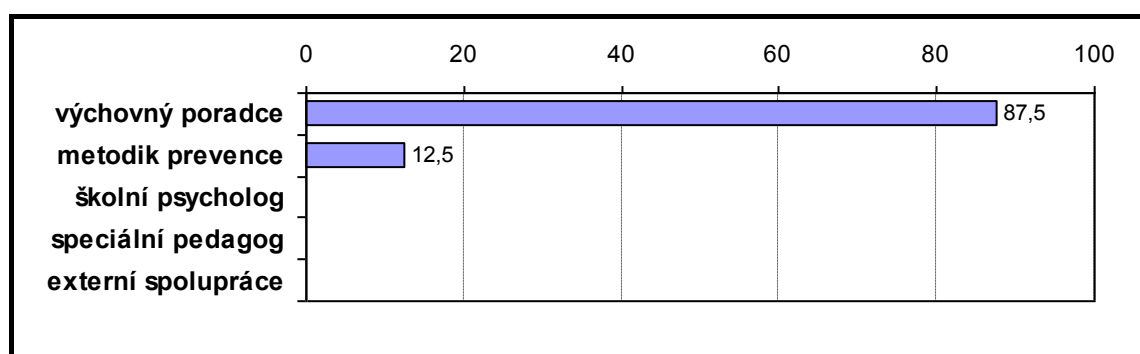
Otázka č. 2: Nejdélší praxe v oblasti profesního poradenství byla u respondentů 13 let a nejkratší 5 let.

3. Kdo zajišťuje profesního poradenství u vás ve škole?

- výchovný poradce
- metodik prevence
- školní psycholog
- speciální pedagog
- externí spolupráce

Otázka č. 3		
	<i>n</i>	%
výchovný poradce	7	87,5
metodik prevence	1	12,5
školní psycholog		
speciální pedagog		
externí spolupráce		

Tabulka 9

Graf 9

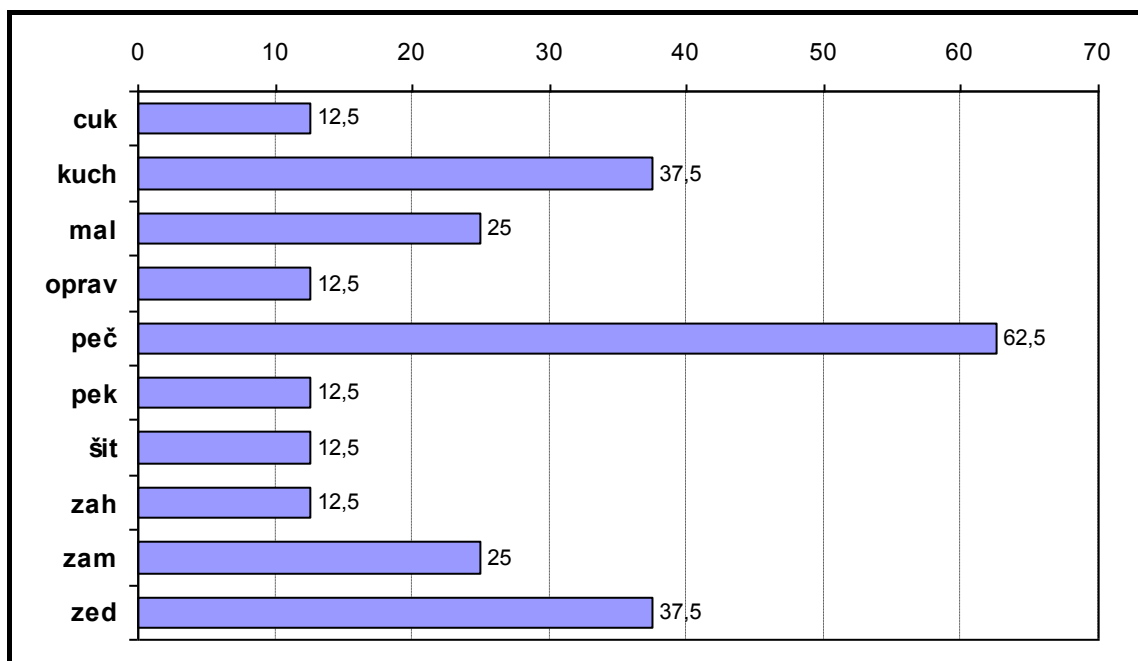
Otázka č. 3: Z odpovědí respondentů vyplývá, že výchovní poradci zastávají většinou i profesní poradenství 88 %, což vyplývá z náplně práce výchovního poradce, není to ale 100 % pravidlo (z různých důvodů).

4. Máte možnost uskutečňovat praktické vyučování v reálném pracovním prostředí?

- ano
ve kterých oborech:
- ne

Otázka č. 4		
	n	%
cukrář	1	12,5
kuchař	3	37,5
malíř	2	25,0
opravář	1	12,5
pečovatel	5	62,5
pekař	1	12,5
šit	1	12,5
zahradník	1	12,5
zámečnick	2	25,0
zedník	3	37,5

Tabulka 10

Graf 10

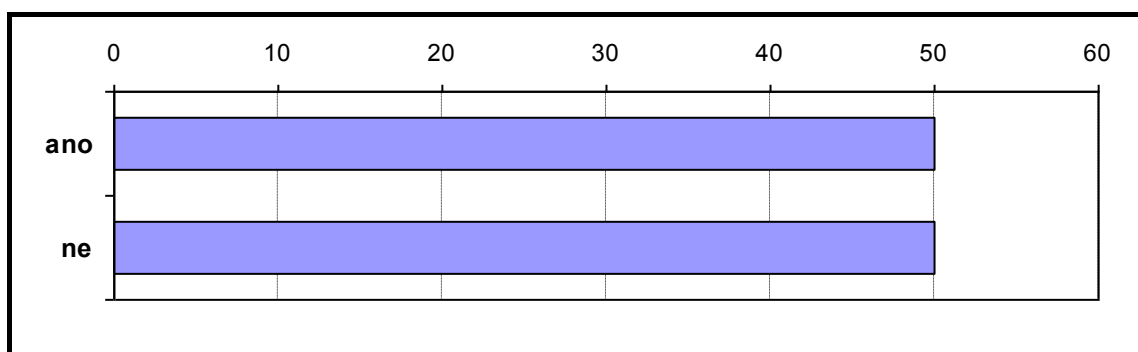
Otázka č. 4: Největší možnost praktického vyučování v reálném prostředí má jednoznačně obor pečovatelské práce tj. 63 %, dále kuchaři 38 % a zedníci 38 % což se odráží po poptávce daného oboru na trhu práce.

5. Zúčastňujete se specializovaných setkání výchovných poradců se zaměřením na profesní poradenství?

- ano
ve kterých (alespoň 3)
- ne

Otázka č.5		
	<i>n</i>	%
ano	4	50,0
ne	4	50,0

Tabulka 11

Graf 11

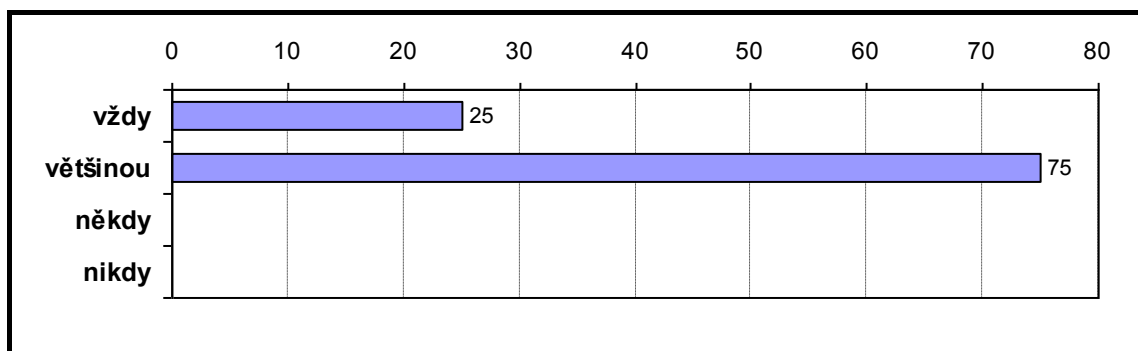
Otázka č. 5: V této otázce se respondenti rozdělili na 50 % ano a 50 % ne. Při dotazu na vysvětlení, problematikou profesního poradenství se školství nezabývá v tak velkém rozsahu, spíše aktivity vyvíjí úřady práce formou přednášek, exkurzí, besedami.

6. Nachází žák uplatnění v zařízení, kde vykonával praktické vyučování?

- vždy
- většinou
- někdy
- nikdy

Otázka č. 6		
	<i>n</i>	%
vždy	2	25,0
většinou	6	75,0
někdy		
nikdy		

Tabulka 12

Graf 12

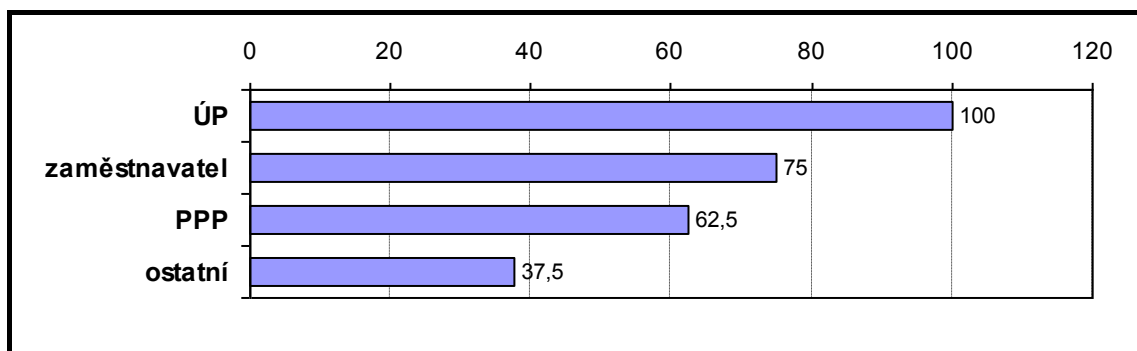
Otázka č. 6: Respondenti odpovídali většinou kladem odpovědi (tj. 75%), zajímavých bylo také 25 % u odpovědi vždy, kde je vidět návaznost na dobrou práci v průběhu realizací odborných výcviků.

7. S jakými subjekty spolupracujete v oblasti profesního poradenství?

- ÚP
- zaměstnavatel
- PPP
- ostatní

Otázka č. 7		
	<i>n</i>	%
ÚP	8	100,0
zaměstnavatel	6	75,0
PPP	5	62,5
ostatní	3	37,5

Tabulka 13

Graf 13

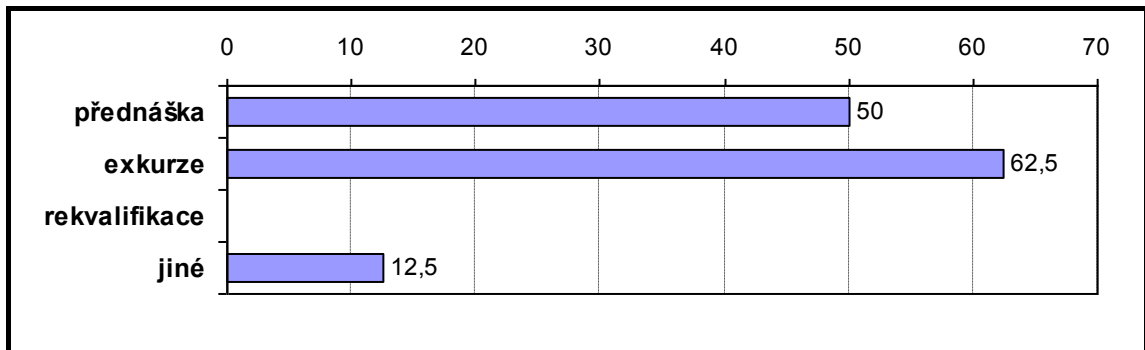
Otázka č. 7: V oblasti profesního poradenství školy nejvíce spolupracují s úřady práce a se zaměstnavateli, kde se prolíná vzájemná spolupráce a doporučení na konkrétní obory a žáky. Tato otázka navazuje a potvrzuje otázku č. 5.

8. Jaké uplatňujete formy spolupráce s výše uvedenými subjekty?

- přednáška
- exkurze
- rekvalifikace
- jiné

Otázka č. 6		
	<i>n</i>	%
přednáška	4	50,0
exkurze	6	62,5
rekvalifikace		
jiné	1	12,5

Tabulka 14

Graf 14

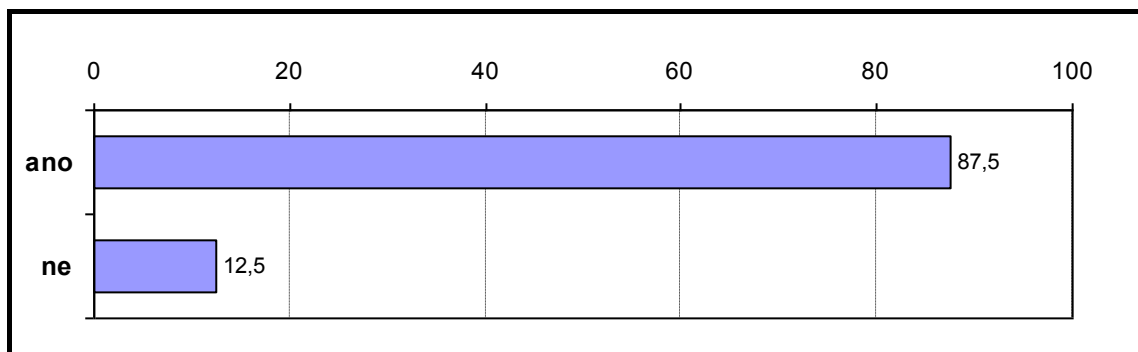
Otázka č. 8: S uvedenými subjekty je nejčastější forma spolupráce dle dotazovaných respondentů především exkurze a přednáška, zaměřená na danou aktuální problematiku v regionu Zlínského kraje.

9. Zvýší se uplatnitelnost žáka na trhu práce v případě působení profesního poradenství?

- ano
kolik %
- ne

Otázka č. 9		
	<i>n</i>	%
ano	7	87,5
ne	1	12,5

Tabulka 15

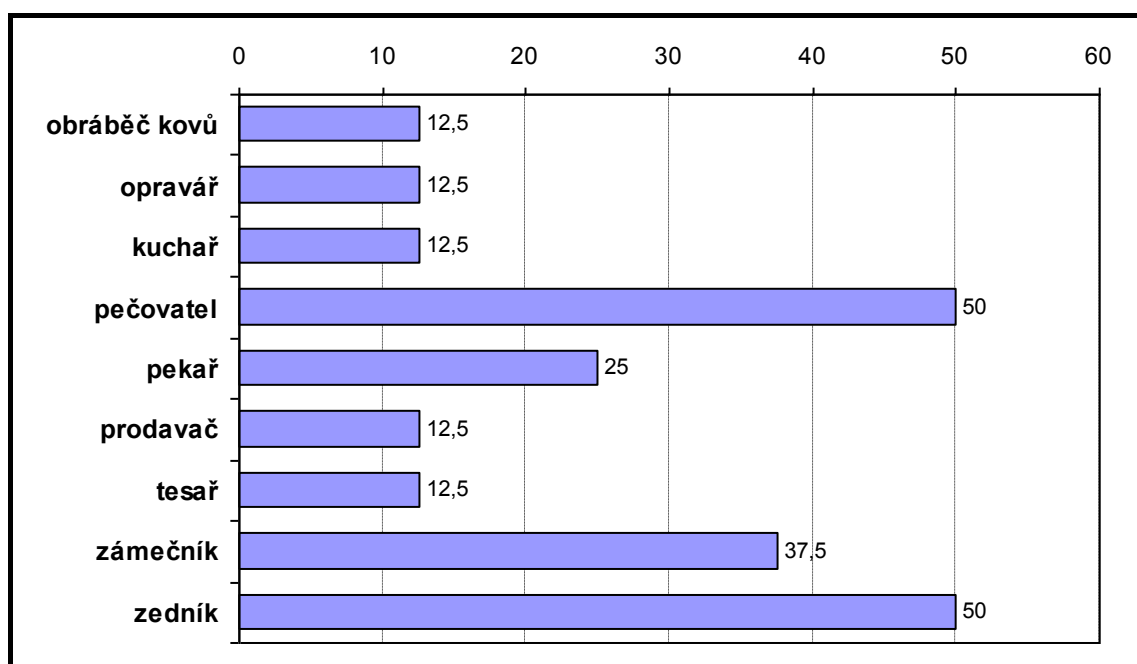
Graf 15

Otázka č. 9: Ze souboru respondentů II se v 88 % zvýší uplatnitelnost absolventa učebního oboru na trhu práce v případě působení profesního poradenství. Údaj o procentech uvedli pouze čtyři respondenti a to dva uvedli 30 % a zbývající dva 50 %.

10. Které obory mají podle Vás největší uplatnitelnost na trhu práce (alespoň 3)?

Otázka č. 10		
	n	%
obráběč kovů	1	12,5
opravář	1	12,5
kuchař	1	12,5
pečovatel	4	50,0
pekař	2	25,0
prodavač	1	12,5
tesař	1	12,5
zámečnick	3	37,5
zedník	4	50,0

Tabulka 16

Graf 16

Otázka č. 10: Největší uplatnitelnost na trhu práce dle dotazovaných respondentů má obor pečovatelské práce, kdy se vyjádřili pro 4 respondenti (50 %) a zednické práce taktéž 4 respondenti (50 %), třetí z popředí jsou zámečnické práce, pro byli 3 respondenti (38 %).

11. V čem spatřujete příležitosti ke zkvalitnění poskytovaných služeb v profesním poradenství?

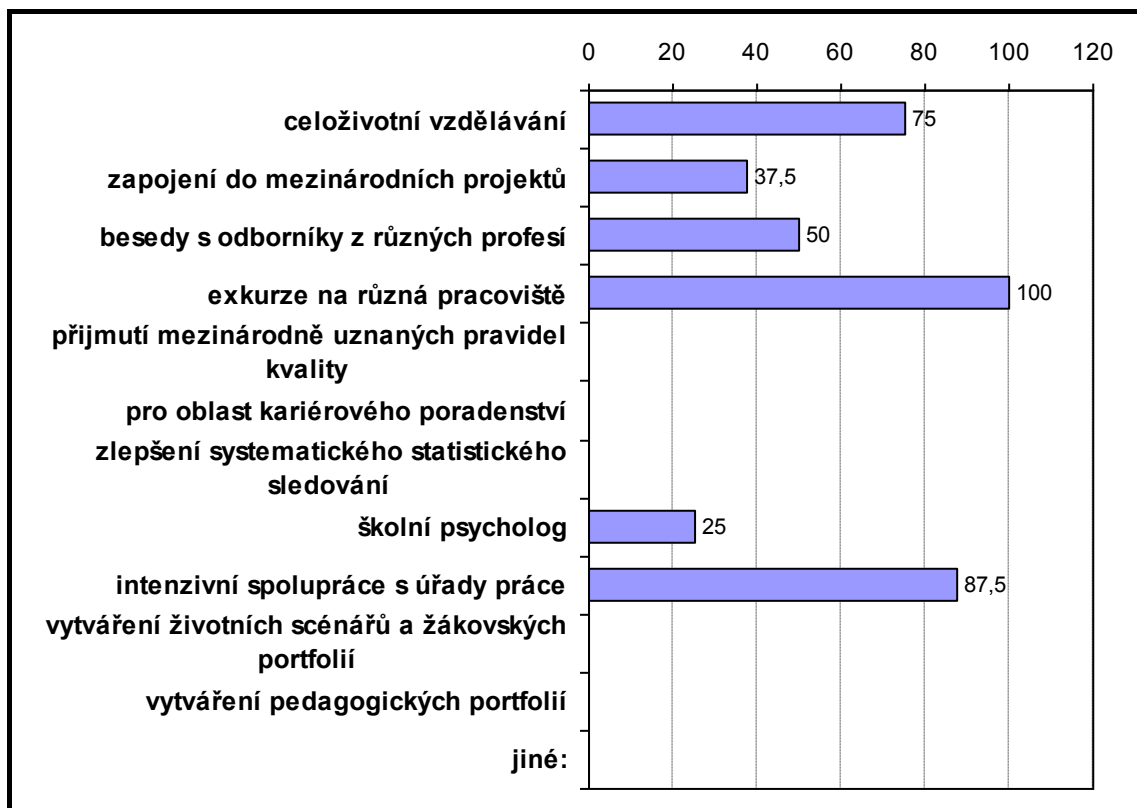
- celoživotní vzdělávání
- zapojení do mezinárodních projektů
- besedy s odborníky z různých profesí
- exkurze na různá pracoviště
- přijetí mezinárodně uznaných pravidel kvality pro oblast kariérového poradenství
- zlepšení systematického statistického sledování
- školní psycholog
- intenzivní spolupráce s úřady práce
- vytváření životních scénářů a žákovských portfolií
- vytváření pedagogických portfolií
- jiné:

Otázka č. 11		
	n	%
celoživotní vzdělávání	6	75,0
zapojení do mezinárodních projektů	3	37,5
besedy s odborníky z různých profesí	4	50,0
exkurze na různá pracoviště	8	100,0
přijetí mezinárodně uznaných pravidel kvality pro oblast kariérového poradenství		
zlepšení systematického statistického sledování		
školní psycholog	2	25,0
intenzivní spolupráce s úřady práce	7	87,5
vytváření životních scénářů a žákovských portfolií		
vytváření pedagogických portfolií		
jiné		

Tabulka 17

Otázka č. 11: Největší procento dotázaných respondentů v otázce příležitostí ke zkvalitnění poskytovaných služeb v profesním poradenství uvedlo zkvalitnění poskytovaných služeb formou exkurzí na různá pracoviště, intenzivní spolupráce s úřady práce a celoživotní vzdělávání.

Graf otázky č. 11 pro názornou představu pořadí příležitostí v profesním poradenství.

Graf 17

4.7 Ověření hypotéz

Na začátku dotazníkového šetření jsem si stanovila čtyři hypotézy, které se měly rozborem a vyhodnocením dotazníků potvrdit nebo vyvrátit.

H 1: Autorka předpokládá, že žák má zájem a nachází uplatnění v oboru, který vystudoval

U první hypotézy, ke které se vtažují dotazníkové otázky č. 4 ,5 ,6 se nepotvrdila stanovená hypotéza, přestože k tomu byly dány značné předpoklady, jak formou zájmu respondentů o zvolený obor (56 %) si samo zvolilo daný obor, tak i snaha o možnosti nadále v něm pracovat (46 %). Problém nastává v tomto případě u nevyjasněné otázky pracovního umístění, kdy 58 % neví, kde bude pracovat.

H 2: Autorka předpokládá, že výchovný poradce se zúčastní specializovaných seminářů

Druhá hypotéza, které se týkaly otázky č. 5, nebyla ani potvrzena ani vyvrácena. Vyhodnocením výsledků bylo zjištěno, že 50 % respondentů se zúčastňuje specializovaných setkání se zaměřením na profesní poradenství, 50 % bylo s různých důvodů se zamítavou odpovědí.

H 3: Autorka předpokládá, že profesní poradenství zvyšuje uplatnitelnost žáka na trhu práce

Třetí hypotéza, která byla obsažena v otázce č. 9, byla potvrzena. Vyhodnocením výsledků bylo zjištěno, že 88 % respondentů potvrzuje význam vlivu profesního poradenství na uplatnitelnost na trhu práce.

H 4: Autorka předpokládá, že v rámci profesního poradenství spolupracují školy s jinými organizacemi

Tato čtvrtá hypotéza, týkající se otázky č. 6, 7, 8 se potvrdila. Z dotazníkového šetření vyplývá, že školy spolupracují ve značné míře s úřady práce (100 %), které pro ně pořádají přednášky (50 %), besedy, exkurze (63 %) atd. Další spolupráce neméně významná je se zaměstnavateli (75 %), u kterých se mnohdy vykonává odborné praktické vyučování. Přínosem je zde i možnost pro budoucí absolventy získat u tohoto zaměstnavatele i případné pracovní umístění (75 %).

4.8 Závěr průzkumu

Cílem této diplomové práce byla realizace a profesní poradenství v systému odborných učilišť a praktických škol situovaná na Zlínský kraj. Zaměřila jsem se na žáky třetích ročníků učebních oborů typu „E“ a „C“.

Ve své práci jsem zvolila dotazníkovou metodu šetření zaměřenou na výzkum, zda má profesní poradenství opodstatněný význam na odborných učilištích a praktických školách z pohledu žáka, jednak na zjištění případných námětů pro zkvalitnění práce u výchovných poradců na vyšší uplatnitelnost absolventů těchto škol na trhu práce.

Z výsledků šetření bylo zjištěno, že z nabízených učebních oborů odborného učiliště je mezi studenty největší zájem o kuchařské práce 38, což tvoří 19 % z celkového počtu 202 žáků.

Z učebních oborů odborného učiliště měli žáci nejmenší zájem o vzdělávání v oboru knihařské práce 2 (1 %) a obráběč kovů taktěž 2 (1 %).

Z výzkumu vyplývá, že o obor pečovatelské práce mají dívky větší zájem než chlapci neboť z celkového počtu 30 studentů je 24 dívek (29 %) a 6 chlapců (5 %).

Při výběru učebního oboru nejvíce žáků vedl k jeho volbě vlastní zájem, celkem 113 žáků (56 %), následně doporučení rodičů 48 (24 %) a na třetí pozici se umístil výchovný poradce 19 (9 %).

V otázce uplatnitelnosti na trhu práce v daném oboru odpovědělo 53 chlapců (45 %) ano, dívek kladně jen 29 (35 %), z celkového počtu na otázku pokračovat v oboru po škole odpovědělo možná 92 studentů (46 %).

Pomoc při výběru pracovního místa nejvíce studentů 57 (28%) uvádělo rodinné zázemí, dále úřad práce 41 studentů (20 %)

Druhý soubor respondentů tvořili výchovní poradci ze stejných školských zařízení jako první soubor, celkem 8. Výchovní poradci potvrdili v dotazníkovém šetření v mnohém předešlé výsledky souboru I. Největší uplatnitelnost na trhu práce mají pečovatelské a zednické práce, konstatovalo (50 %) respondentů. V případě působení profesního poradenství se zvýší uplatnitelnost na trhu práce dle 88 % dotázaných. Nejvíce spolupráce vidí výchovní poradci s úřady práce (100 %) a zaměstnavateli (75 %), kde často vykonávají odbornou praxi a mají zde možnost pracovního uplatnění po ukončení učebního oboru (75 %).

Značným přínosem jsou pro výchovné poradce pořádané exkurze na různé pracoviště, intenzivní spolupráce s úřady práce a celoživotní vzdělávání.

Ke zpracování výzkumného projektu jsem si stanovila čtyři hypotézy, které jsem ověřila dotazníkovým šetřením. Dotazník byl záměrně formulován ve velmi jednoduché podobě zejména proto, že bylo nutno, aby na něj odpověděli kvalifikovaně všichni studenti. Získané výsledky všech forem výzkumu jsem interpretovala pomocí grafů a tabulek.

5 Závěr

Ve své práci jsem se pokusila pohlédnout na profesní poradenství, jeho charakteristiku a základní cíle, na jeho historii a současnost. Mojí snahou bylo podat ucelený obraz o stavu profesního poradenství, o jeho nezastupitelné funkci v systému poradenství na odborných učilištích a praktických školách Zlínského kraje.

Jsem si vědoma, že výsledky, které jsem získala vyhodnocením dotazníkového šetření, nelze zobecňovat, protože zahrnují pouze jeden z krajů a výsledky v jiných krajích mohou být odlišné. Přesto se domnívám, že tyto informace mohou být pro profesní poradenství přínosné.

Vzájemná provázanost poradenských služeb v oblasti školství a zaměstnanosti a jejich dobré fungování nabývá v dnešní době stále více na významu. Harmonizace potřeb trhu práce s potenciálem jedinců hraje důležitou roli nejen v životě, ale je významná i pro rozvoj celé společnosti. Rezervy pro zlepšení obou výše uvedených poradenských systémů jsou v jejich propojení a vymezení kompetencí. Spolupráce mezi sférou školství a sférou zaměstnanosti není zatím na centrální úrovni úplně ošetřena.

Nastavení mechanismů zabezpečujících provázanost poradenských aktivit bude proto dalším důležitým krokem ve vývoji profesního poradenství.

Diplomová práce měla ukázat odpovědnost a důležitost při výběru budoucího povolání, na kterém se podílí řada lidských faktorů. Mezi nejdůležitější patří žák, rodič, výchovný poradce.

Pro odborné učiliště je důležité zjistit důvody, které přesvědčí uchazeče vybrat si konkrétní profesní přípravu. Neméně důležité je znát názory žáků na průběh profesní přípravy a jejich představy o této přípravě. Úkolem školy by mělo mimo jiné být upravovat tyto představy do souladu s potřebami praxe.

Velmi důležitým ukazatelem úspěšnosti školy je uplatnitelnost absolventů učebních oborů v praxi. Tento ukazatel je velmi důležitý pro aktivní přizpůsobování profesní přípravy žáků požadavkům pracovního trhu, protože uplatnění žáků na trhu práce je hlavním a nejdůležitějším cílem profesní přípravy.

Seznam použité literatury

- DOLEJŠÍ, M. *K otázkám psychologie mentální retardace*. Praha: Avicenum, 1978.
- HOLOUŠOVÁ, D., KROBOTOVÁ, M. *Diplomové a závěrečné práce*. Olomouc, Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-12737-3.
- KREJČÍŘOVÁ, O. *Speciální pedagogika mentálně retardovaných*. IN RENOTIÉROVÁ, LUDÍKOVÁ a kol. *Speciální pedagogika*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, s. 161 – 173. ISBN 80-244-0873-2.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdraví*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-774-4.
- MŠMT *Zákon č. 561/2004 Sb. O předškolním, školním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Školský zákon*.
- OPATŘILOVÁ, D., ZÁMEČNÍKOVÁ, D. *Předprofesní a profesní příprava zdravotně postižených*. Brno: MU, 2005. ISBN 80-210-3718-0.
- PAYNE, J. a kol. *Kvalita života a zdraví*. Triton, 2005. ISBN 80-7254-657-0.
- PIPEKOVÁ, J. *Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů*. Brno: MSD, 2006. ISBN 80-86633-40-3.
- RUBINŠTEJNOVÁ, S.J. *Psychologie mentálně zaostalého žáka*. Praha: SPN, 1973.
- ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-506-7.
- VAĎUROVÁ, H., MÜHLPACHR, P. *Kvalita života*. Brno: MU, 2005. ISBN 80-210-3754-7.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie pro pomáhající profese. Variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-214-9.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.
- VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie*. Praha: Parta, 2003. ISBN 80-7320-039-2.
- MPSV *Zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti*
- MŠMT *Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, školním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Školský zákon*
- Zákon č. 2/1993 Ústavní zákon. Listina základních práv a svobod.*

Seznam příloh

Příloha 1: Dotazník I. souboru	71
Příloha 2: Dotazník II. souboru	73
Příloha 3: Metodický pokyn	76

Příloha 1: Dotazník I. souboru

Dotazník pro studenty na odborném učilišti a praktické škole

(prosím o vyplnění a dopsání)

1. Pohlaví:

- muž
- žena

2. Věk : let

3. Který obor studuješ?

.....

4. Co tě vedlo k výběru zvoleného oboru?

- doporučení rodičů
- vlastní zájem o obor
- doporučení kamaráda
- doporučení výchovného poradce na předešlé škole
- doporučení z PPP

5. Chceš po absolvování školy pracovat v oboru?

- ano
- možná
- ne
- proč ne?

6. Zúčastnil jsi se někdy návštěvy v podniku (zařízení) svého oboru?

- ano
- ne
- nevím

7. Víš, kde budeš pracovat po ukončení studia?

- ano
- ne

8. Co ti nejvíc pomohlo při výběru pracovního místa?

- učitel
- pracovní prostředí
- rodinné zázemí
- úřad práce
- doporučení někoho

9. Co ti chybělo a co bys rád na výuce změnil?

- málo teorie
- mnoho teorie
- málo praxe
- mnoho praxe
- jiné

Příloha 2: Dotazník II. souboru**Dotazník pro výchovné poradce na odborném učilišti
a praktické škole**

(prosim o vyplnění a dopsání)

2. Délka pracovní pedagogické činnosti:let

3. Délka praxe v oblasti profesního poradenství:let

4. Kdo zajišťuje profesního poradenství u vás ve škole?

- výchovný poradce
- metodik prevence
- školní psycholog
- speciální pedagog
- externí spolupráce s

5. Máte možnost uskutečňovat praktické vyučování v reálném pracovním prostředí?

- ano
ve kterých oborech:

- ne

6. Zúčastňujete se specializovaných setkání výchovných poradců se zaměřením na profesní poradenství?

- ano
ve kterých (alespoň 3)

- ne

7. Nachází žák uplatnění v zařízení kde vykonával praktické vyučování?

- vždy
- většinou
- někdy
- nikdy

8. S jakými subjekty spolupracujete v oblasti profesního poradenství?

- ÚP
- zaměstnavatel
- PPP
- ostatní

9. Jaké uplatňujete formy spolupráce s výše uvedenými subjekty?

- přednáška
- exkurze
- rekvalifikace
- jiné

10. Zvýší se uplatnitelnost žáka na trhu práce v případě působení profesního poradenství?

- ano
kolik %
- ne

11. Které obory mají podle Vás největší uplatnitelnost na trhu práce (alespoň 3)?

.....

12. V čem spatřujete příležitosti ke zkvalitnění poskytovaných služeb v profesním poradenství?

- celoživotní vzdělávání
- zapojení do mezinárodních projektů
- besedy s odborníky z různých profesí
- exkurze na různá pracoviště
- přijetí mezinárodně uznaných pravidel kvality pro oblast kariérového poradenství
- zlepšení systematického statistického sledování
- školní psycholog
- intenzivní spolupráce s úřady práce
- vytváření životních scénářů a žakovských portfolií
- vytváření pedagogických portfolií
- jiné:

Příloha 3: Metodický pokyn

METODICKÝ POKYN

k zařazení učiva „úvodu do světa práce“ do vzdělávacích programů středních škol

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy vydává v návaznosti na usnesení vlády České republiky ze dne 3. dubna 2000 č. 325 k „Opatřením ke zvýšení zaměstnanosti absolventů škol“ tento metodický pokyn.

Do učebních dokumentů všech středních škol se zařazuje učivo „úvodu do světa práce“ ve formě tematických celků vymezených v dále uvedené učební osnově.

Hlavním cílem zařazení tematických celků „úvodu do světa práce“ do vzdělávacích programů středních škol je zprostředkovat žákům nejdůležitější znalosti a dovednosti související s jejich uplatněním ve světě práce a vybavit je kompetencemi, které by jim měly pomoci při rozhodování o jejich další profesní a vzdělávací orientaci, při jejich vstupu na trh práce a při uplatňování jejich pracovních práv.

Pojetí, cíle a obsah učiva „úvodu do světa práce“ jsou dány učební osnovou, která je přílohou k tomuto metodickému pokynu.

Zařazení učiva „úvodu do světa práce“ do vzdělávacích programů středních škol se uskuteční tak, že jednotlivé tematické celky dané učební osnovou budou začleněny do stávajících vyučovacích předmětů, které jsou ve škole v příslušných učebních nebo studijních oborech vyučovány.

O způsobu začlenění jednotlivých tematických celků „úvodu do světa práce“ do stávajících vyučovacích předmětů rozhodne ředitel školy. Bude přitom přihlížet k souvislostem mezi obsahem tematických celků a obsahem příslušných vyučovacích předmětů, k personálním a dalším podmínkám školy. Jako vhodné se doporučují následující možnosti tohoto zařazení:

Učební a studijní obory SOU:	Možnosti začlenění tematického celku číslo:												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Český jazyk												x	
Občanská nauka	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Odborné předměty	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Odborný výcvik	x	x			x								

Studijní obory SOŠ:	Možnosti začlenění tematického celku číslo:												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Český jazyk												x	
Občanská nauka	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Odborné předměty	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Praxe		x			x		x						

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Miloslava Ryšavá
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Ing. Ladislav Hochman
Rok obhajoby:	2009

Název práce:	Realizace a profesní poradenství v systému odborného učiliště a praktické školy
Název v angličtině:	Realization and vocational consultancy and the system of special educational establishment and practical school
Anotace práce:	Diplomová práce je zaměřena na realizaci a profesní poradenství v systému odborného učiliště a praktické školy. Teoretická část vychází z odborné literatury. Je zaměřena na mentální retardaci, mentální postižení, edukaci, profesní přípravu a profesní poradenství. Praktická část analyzuje profesní poradenství v systému profesní přípravy a možnosti uplatnění absolventů na trhu práce zaměřené na Zlínský kraj.
Klíčová slova:	Mentální retardace, mentální postižení, edukace, profesní orientace, profesní poradenství, uplatnitelnost na trhu práce.
Anotace v angličtině:	My thesis investigates problems associated with vocational counselling in the specialised teaching system. The part of theory starts from scholarly literature. It aims at mental education, mental handicap, education, vocational orientation, vocational counselling in the system of vocational training and possibilities to provide the pupils with skills, which would enable them to joint he productine process in particular, and to became coutributing members of the society overal.

Klíčová slova v angličtině:	Mental retardation, mental handicap, education, vocational orientation, vocational counselling asserting in the employment.
Přílohy vázané v práci:	Dotazníky I, II Metodický pokyn – učivo “ Úvod do světa práce“
Rozsah práce:	70 stran
Jazyk práce:	český